

# Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin Uygulamasının İzlenmesi Hükümet Dışı Kuruluşlar Raporu

Çocuk Hakları Serisi 8

Çocuk Haklarına  
dair Sözleşme'nin Uygulamasının İzlenmesi  
**Hükümet Dışı  
Kuruluşlar Raporu**

Çocuk Hakları Serisi 8

Bu yayın Avrupa Birliği'nin desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriği ile ilgili sorumluluk Uluslararası ocuk Merkezi ile Ankara Barosu ve Gündem ocuk Derneği'ne aittir ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmaz.

Bu Rapor'un yayın hakları Creative Commons Attribution-Non-Commercial-No Derivative Works 3.0 Unported Licence tarafından korunmaktadır.



**ISBN: 978-9944-5124-9-7**

**Tasarım**

Mehmet Onur Akdeniz

**Basım Yeri**

Alp Ofset Matbaacılık Ankara Türkiye  
Tel: +90-312-230 09 97

**Basım Tarihi**

Ekim 2008, Ankara

**İsteme Adresi**

Uluslararası ocuk Merkezi, Bilkent Üniversitesi Merkez Kampüs,  
Kütüphane Binası, 06800 Bilkent, Ankara, TÜRKİYE

**Tel:** +90-312-290 23 66

**Faks:** +90-312-266 69 29, +90-312-266 46 78

**E- posta**

icc@icc.org.tr

cocukhaklariizleme@icc.org.tr

**Web**

www.cocukhaklariizleme.org

## **Yürütücü Kurulus**

### **Uluslararası Çocuk Merkezi**

#### **International Children's Center (ICC)**

Uluslararası Çocuk Merkezi 1949 yılında Fransa'da Fransız Hükümeti ve UNICEF'in girişimleriyle, gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk hekimlerine eğitim ve destek sağlamak, ayrıca çocuk sağlığı ile ilgili önemli konularda öncülük yapmak için kurulmuştur. Çalışmalarını 1999 yılına kadar sürdüren Merkez, aynı yılın sonlarına doğru Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın girişimi, Türkiye Hükümeti'nin desteği ve B.M. kuruluşlarının katkıları ile Bilkent Üniversitesi'nin Ankara'daki yerleşkesinde yeniden kurulmuştur. Merkez, 2004 yılının Aralık ayından itibaren Dernek statüsü altında çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir.

## **Proje Ortakları**

### **Ankara Barosu**

Ankara Barosu 14 Temmuz 1924 tarihinde kurulmuştur. 1994 yılında CMUK yasasında yapılan değişiklikten sonra çocuk haklarının tanıtımı, alanda çalışan kurumlarla işbirliği yapmak, suça itilmiş ve mağdur çocuklara hukuki destek sağlamak ve yönlendirmek amacı ile Çocuk Hakları Kurulu'nu kurmuştur. 2002 yılından itibaren Ankara Adliyesi içerisinde yer alan Çocuk Hakları Merkezi'nde aynı amaçla çalışmaya devam etmektedir.

## **Gündem: Çocuk!**

### **Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma, Uygulama ve Uygulamaları İzleme Derneği**

Gündem Çocuk, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin tüm toplumda yaygınlaşmasını ve benimsenmesini sağlayarak, evrensel bir insan hakları kültürünü geliştirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla çalışmalarını sürdüren bir Sivil Toplum Kuruluşudur.

## HDK Raporu

### Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin Uygulamasının İzlenmesi

Bu rapor, Uluslararası Çocuk Merkezi'nin koordinasyonu ve Gündem Çocuk Derneği, Ankara Barosu ortaklığında Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen "Çocuk Haklarına dair Sözleşme Uygulamasının İzleme ve Raporlanması Konusunda Kapasite Geliştirme Projesi" kapsamında aşağıda adı geçen kurumlar tarafından hazırlanmıştır.

Ankara Çocuk Hakları Platformu

Ankara Barosu Çocuk Hakları Kurulu,

Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Derneği,

Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği,

Gündem: Çocuk! Derneği

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Sosyal Pediatri Bölümü,

Halk Sağlığı Uzmanlar Derneği (HASUDER),

İnsan Hakları Derneği,

İnsan Hakları Ortak Platformu,

Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER),

İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlumder),

Özgürlüğünden Yoksun Gençlerle Dayanışma Derneği (Özge-Der),

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği,

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği,

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER),

Sosyal Pediatri Derneği,

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV),

Türkiye Aile Planlaması Derneği,

Toplumsal Duyarlılık ve Engelliler Entegrasyon Gönüllüleri Derneği,

Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı,

Uluslararası Af Örgütü Türkiye

ve Uluslararası Çocuk Merkezi'nin katkı ve katılımları ile hazırlanmıştır.

## Önsöz

Bugün dünyada çocukların olumsuz çevre koşulları ve koruyucu hizmetlerin eksikliği nedeniyle yeterli büyüme ve gelişme gösteremedikleri bilinmektedir. Bunun yanısıra milyonlarca çocuk gerektiğinde sağlık kuruluşlarına ulaşamamakta ve hizmet alamamaktadır. Temel eğitim alamayan birçok çocuk psikososyal, duygusal ve bilişsel yönden yeterli gelişim gösterememektedir.

Çocukların, fiziksel ve psikososyal yapıları nedeniyle sağlık ve yaşamlarının korunması, kişisel kapasitelerinin geliştirilmesi, sosyal olaylara katılmaları ve güç koşullarda korunmaları başta devlet olmak üzere tüm toplum ve ailelerin sorumluluğundadır. Ancak bu konularda çocukların genel olarak görüş ve düşünceleri alınmamaktadır. Her çocuk kendi yaş grubuna, cinsiyetine ve yaşadığı topluma göre kendi sağlık ve gelişimleri ile ilgili olaylarda karar verme becerisine sahiptir. Fakat bu konuda çocuklara görüşlerini ifade edecek yeterli olanak sağlanamamaktadır.

Çocukların yaşama, gelişme, katılım ve korunma haklarını en kapsamlı olarak tanımlayan uluslararası sözleşme olan Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1989 yılında kabul edilmiştir. Bu Sözleşme, tarihte dünya ülkeleri tarafından en yaygın olarak kabul edilen ve benimsenen insan hakları belgesidir. Türkiye, Sözleşme'yi 1990 yılında imzalamış, 1994 yılında TBMM'de onaylanmış ve 1995 yılında yasalaşarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu yasa ile çocukların sosyal, ekonomik, kültürel, medeni ve siyasi tüm haklarına ilişkin olarak sorumluluk almayı ve gerekli uygulamaların yapılmasını taahhüt etmiştir.

Sözleşme maddelerinin yaşama geçirilmesinde Hükümet Dışı Kuruluşlara pek çok görev düşmektedir. Hükümet Dışı Kuruluşların, çocukların Sözleşme içinde yer alan haklarına ulaşmaları için savunuculuk ve uygulamalara katılmaları beklenmektedir. Sözleşme'ye Taraf Devletlerin Çocuk Hakları Komitesi'ne sunmak zorunda olduğu raporun yanısıra, Hükümet Dışı Kuruluşlar ve çocukların Sözleşme'nin uygulanması ile ilgili görüşlerini içeren alternatif bir raporun Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'ne sunmaları istenmektedir.

Uluslararası Çocuk Merkezi, Ankara Barosu ve Gündem Çocuk Derneği işbirliğinde hazırlanan "**Hükümet Dışı Kuruluşlar Raporu**", Çocuk Haklarına dair Sözleşme'de yer alan hakların uygulanması ile ilgili Hükümet Dışı Kuruluşların görüşlerini içermektedir.

Bu raporun hazırlanmasına katkı sağlayan kuruluşların ortak isteği, Türkiye'de çocuk haklarında çalışan Hükümet Dışı Kuruluşların çocuk hakları konusunda yapacakları savunuculuk, uygulama ve raporlama sürecini hızlandırmaktır.

Çocuklarımızın haklarına ulaşmaları konusunda, Hükümet Dışı Kuruluşların katkılarıyla tüm engellerin aşılacağına inanıyoruz.



# İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
HAZIRLIK ve RAPORLAMA SÜRECİ	11
GİRİŞ	15
I. ÇHS'NİN UYGULAMASINA YÖNELİK GENEL ÖNLEMLER ÖNERİLER	17 19
II. ÇOCUĞUN TANIMI ÖNERİLER	20 20
III. GENEL İLKELER ÖNERİLER	21 22
IV. MEDENİ HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER ÖNERİLER	23 25
V. AİLE ORTAMI VE ALTERNATİF BAKIM ÖNERİLER	26 27
VI. TEMEL SAĞLIK VE REFAH ÖNERİLER	29 31
VII. EĞİTİM, BOŞ ZAMAN VE KÜLTÜREL ETKİNLİKLER ÖNERİLER	32 33
VIII. ÖZEL KORUMA ÖNLEMLERİ ÖNERİLER	34 41
KAYNAKLAR	42
KATKI VEREN KİŞİLER VE KURUMLARI	43





## Kısaltmalar

Avrupa Birliği	AB
Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi	AIHS
Avrupa İşkenceyi Önleme Anlaşması	AIOA
Avrupa Sosyal Şartı	ASŞ
Birleşmiş Milletler	B.M.
Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesi	ESKHS
Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleme Sözleşmesi	KKHTAS
Birleşmiş Milletler Medeni Siyasi Haklar Sözleşmesi	MSHS
Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme	MHSS
Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği	BMMYK
Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı	BADAŞ
Çocuk Haklarına dair Sözleşme	ÇHS
Çocuk Koruma Kanunu	ÇKK
Denetimli Serbestlik	DS
Hükümet Dışı Kuruluş	HDK
International Children's Center	ICC
Milli Eğitim Bakanlığı	MEB
Sivil Toplum Kuruluşu	STK
Sosyal İnceleme Raporu	SİR
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu	SHÇEK
Türk Ceza Kanunu	TCK
Türkiye Büyük Millet Meclisi	TBMM
Türkiye Cumhuriyeti	TC
Türkiye İstatistik Kurumu	TÜİK
Ulusal Azınlıkların Korunması Avrupa Sözleşmesi	UAKAS
Uluslararası Çalışma Örgütü	ILO



## Hazırlık ve Raporlama Süreci

Çocuk Haklarına dair Sözleşme (ÇHS) çocukların Yüksek Yararları'nın gözetilerek Sözleşme'nin savunulmasını, maddelerinin uygulanmasının devlete ve onun hükümetlerine verirken hükümet dışı ve sivil toplumun da bu işin takipçisi olmasını öngörmektedir (ÇHS Madde 45b). Dolayısıyla, onaylayan devletler için zorunlu olan Cenevre'deki Birleşmiş Milletler (B.M.) Çocuk Komitesi'ne periodik rapor sunma görevi, Hükümet Dışı Kuruluşlar'a da alternatif raporlarını hazırlayıp komiteye gönderme görevi vermektedir. Bunun hükümetin raporunu yermek, eleştirmek için değil, aksine o ülkedeki çocukların haklarının daha iyi savunulması için neler yapılması gerektiğinin vurgulanması, başka bir deyişle izlemenin görünürlüğünün sağlanması için sivil toplumun bir katkısı olarak düşünülmelidir.

Türkiye, ÇHS'ine ilişkin ilk ülke raporunu Cenevre'deki B.M. Çocuk Hakları Komitesi'ne iki yıllık bir gecikme ile 1999 tarihinde yolladı; 2002 tarihinde görüşülmesi gereken ilk periodik rapor ile 2007 tarihinde görüşülmesi gereken ikinci periodik raporun ortak sunulup görüşülmesi ise 2010 yılında gerçekleşmesi bekleniyor.

Bu raporun temel amacı; Çocuk Haklarına dair Sözleşme konusundaki mevzuat hükümlerinin uygulanmasını izlemek, izleme sonuçlarını değerlendirmek, uygulamada görülen aksaklıkların giderilmesi konusunda yeni çalışmaların başlatılabilmesi için kamuoyunu bilgilendirmek ve yeni sorunların çözümü için akılcı önerilerde bulunmaktır. Bu sayede çocuk haklarının toplum tabanında yerleşmesi ve gelişmesine yardımcı olarak çocuk haklarının kullanılmasının önündeki engeller ile hak ihlallerine yol açan sosyal, siyasi, idari ve hukuki konulardaki noktaları saptanacaktır.

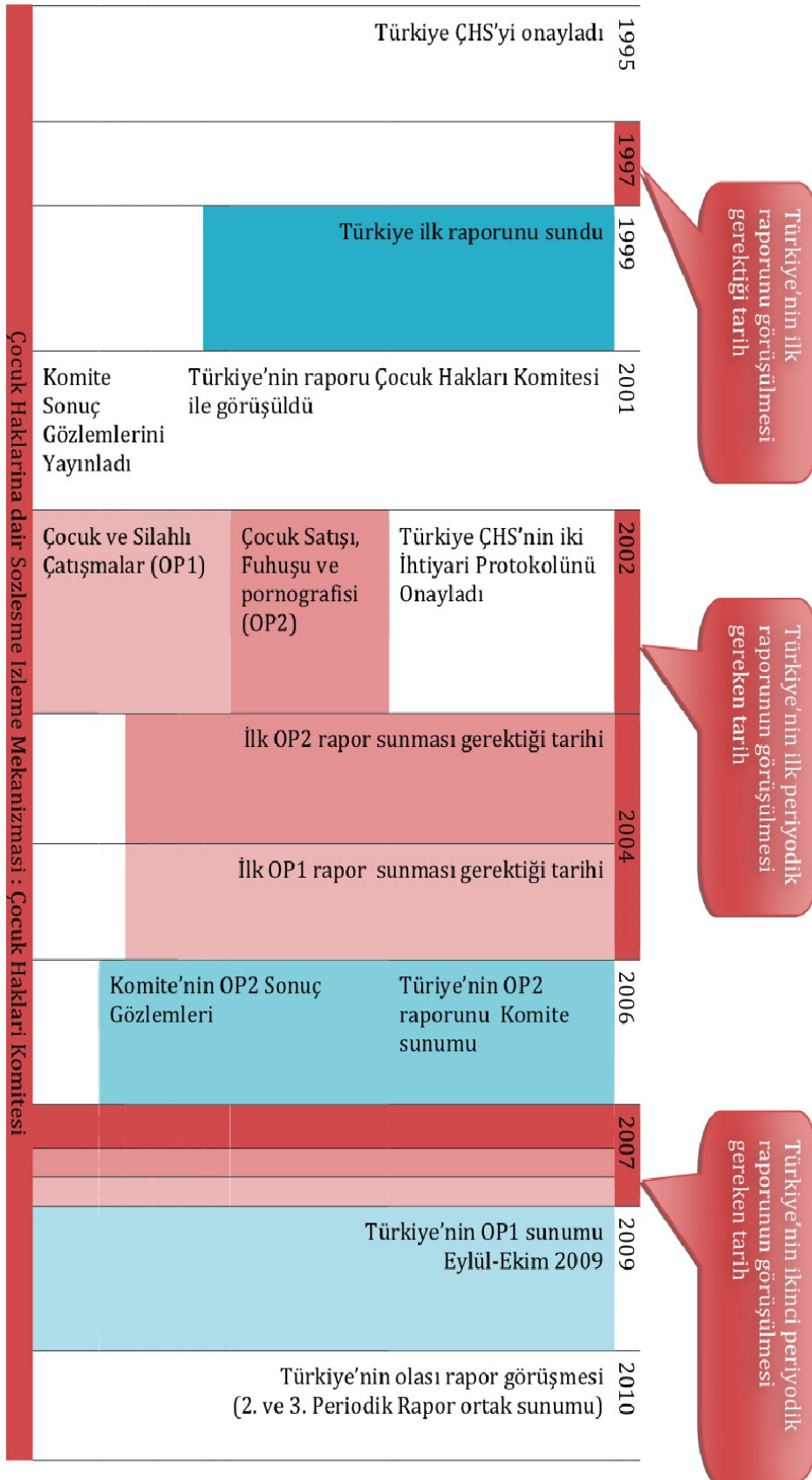
Bu raporu hazırlayan hükümet dışı kuruluşlar/sivil toplum kuruluşlarının Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin uygulamasını izlemeleri ve kaydetme yolu ile nihai hedef olarak bu raporu uluslararası ve ulusal yetkililer nezdinde çocukların hayatını iyileştirecek savunuculuk aracı olarak kullanabilmeleri hedeflenmektedir.

Bu raporu hazırlamak için aşağıdaki yöntemler kullanılmıştır:

- Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin Uygulanmasını İzleme ve Rapor Hazırlama Eğitimi
- Hükümet Dışı Kuruluş (HDK) temsilcileri ile dört izlem çalışmayı,
- HDK temsilcileri, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, çeşitli Üniversitelerden akedemisyenler ve öğrenciler için yapılan üç seminer,
- HDK temsilcileriyle birebir yapılan toplantılar,
- HDK temsilcileri ile e-mail yolu ile yapılan görüşmeler,
- Araştırmacılar ve HDK'lar tarafından hazırlanan dokümanların analizi,
- Ulusal ve Uluslararası örgütler tarafından hazırlanan Türkiye'ye ilişkin raporlar
- 11 gazete 1 Ocak 2005 tarihinden günümüze kadar izlenip çocuk hakları ile ilgili haberleri kaydedilmiştir.<sup>1</sup>

1 BIANET (Bağımsız İletişim Ağı), Hürriyet, Milliyet, NTV (MSNBC), Radikal, Sabah, Star, Takvim, Vatan, Zaman

## Türkiye'nin Çocuk Hakları Raporlama Zaman Akış Çizelgesi



Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) uluslararası bir sözleşmeyi izleme olanağı tanıyan tek sözleşme oluşuna rağmen, Türkiye'deki çocuk hakları örgütleri ÇHS'nin sistematik olarak izlenmesi ve raporlanması konusunda çok etkin şekilde çalışmamıştır. 2006 yılında "Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Olan Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisine İlişkin Ek İhtiyari Protokol'ün Türkiye'deki Uygulamasına İlişkin STK Raporu Ankara Çocuk Hakları Girişimi tarafından hazırlanmıştır. Çocuk haklarını izlemenin ve bu raporun temel amacı, Türkiye'nin 27 Ocak 1995 tarihinde onayladığı ÇHS'nin uygulamalarının başarılı ve sürdürülebilir olarak devam edebilmesi ve haklara ilişkin ihlallerin tanımlanması, kaydedilmesi ve rapor haline getirilerek kamuoyu ile paylaşılması sonucu tüm çocukların hayatlarını etkileyen hukuki, siyasi ve uygulama eksikliklerimizi görüp bunları çocukların yararına olacak şekilde düzeltmektir.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen "Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin Uygulanmasını İzleme ve Raporlanması Konusunda Kapasite Geliştirilmesi" Projesi 15.08.2007 tarihinde yürütülmeye başlaması ile bu raporun hazırlıkları başlamıştır. Bu kapsamda "ÇHS Uygulamasını İzleme ve Rapor Hazırlama Eğitimi" 1-3 Kasım 2007 tarihinde 34 kişinin katılımı ile ICC Eğitim Salonunda Anita Sylvia Schrader tarafından hazırlanmış ve yürütülmüştür.

Eğitim insan hakları, kadın hakları ve çocuk hakları alanlarında çalışmalar yapan HDK temsilcileri için düzenlenmiştir.

Çeşitli HDK temsilcilerinin yanısıra rapora uluslararası kuruluşların Türkiye temsilcilikleri ile Çocuk ve çocuk hakları alanlarında çalışmaları olan çeşitli üniversitelerden akademisyenler de katkı vermişlerdir.

Rapor yazma sürecinde aşağıdaki izlem çalışmaları yapılmıştır.

1. Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin "HDK Raporlama" Hazırlığı Birinci İzlem Çalışmayı 14 Ocak 2008 tarihinde yapılmıştır. Bu toplantıda Çocuk Hakları Komitesi Periyodik Raporlama Kılavuzu, UNICEF Dünya Yıllık Çocuklarının Durumu Raporu Matrisi, ÇHS Uygulama El Kitabı, ÇHS Genel Yorumları, Çocuk Hakları Komitesi'nin Türkiye Sonuç Gözlemleri göz önünde bulundurularak hazırlanan "Çocuk Hakları Uygulamaları İle İlgili Rapor Hazırlama Çerçevesi" katılımcılar ile paylaşılmıştır. Katılımcılara 8 ayrı başlıkta toplanan Çocuk Haklarına dair Sözleşme maddeleri sunulmuştur. Katılımcıların bu başlıklardan birisini seçerek, Çocuk Hakları Uygulamaları İle İlgili Rapor Hazırlama Çerçevesini kullanarak "İkinci İzlem Çalıştay"ında sunulmak üzere gönüllülük ilkesi ile 10 dakikalık bir sunum hazırlamalarına karar verilmiştir.
2. 7 Şubat 2008 tarihinde Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin "HDK Raporlama" Hazırlığı İkinci İzlem Çalışmayı yapılmıştır. Örnek ülke raporları sunularak değerlendirilmiştir. Katılımcılar 8 ayrı başlıkta toplanan Çocuk Haklarına dair Sözleşme maddelerini ve kendi kurumlarının katkılarını sunmuşlardır. Madde içeriğinin genel çerçevesi, hükümet raporunda ilgili başlıkla ilgili açıklamaları, sonuç gözlem raporunda ilgili öneriler, Dernek olarak mevcut durumla ilgili görüş ve yorumlarını içeren sunumlarının ardından katılımcıların ilgili soruları yanıtlanmıştır.
3. 29 Haziran 2008 tarihinde Üçüncü İzlem Çalışmayı gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların rapora eklemek istedikleri konular eklenmiştir. Daha önceden oluşturulan vaka format geliştirilmiş ve katılımcılardan örnek vakalar alınmıştır.
4. 17 Eylül 2008 tarihinde gerçekleştirilen Dördüncü İzlem Çalışmayı ile raporun son hali katılımcılar ile paylaşılarak onların önerileri rapora eklenmiştir.

İzlem Çalıştaylarının yanısıra proje kapsamında yapılan 3 seminer ile konunun güncelliği korunmuş ve HDK temsilcilerinin, akademisyenler, öğrenciler ve ilgili kamu kuruluşu yetkilileri ile bilgi paylaşımı sağlanarak raporun güçlendirilmesi sağlanmıştır.

HDK temsilcileri ile yapılan toplantılar sonucunda detaylı bilgi, vaka örnekleri ve konu ile ilgili özel rapor, kitap vb. yayınlar elde edilmiş, bunlar sistematize edilerek rapora yerleştirilmiştir.

Rapor, Çocuk Hakları Komitesi'nin raporlamada kullanılması için hazırladığı sekiz başlık altında düzenlenmiştir. Her başlık için bir bilgi kutusu hazırlanmıştır. Bilgi kutularında ilgili başlığın içerdiği hak maddeleri ve Komite'nin 2001 yılında Türkiye'ye bir sonraki rapor dönemine kadar düzeltmesi gerekli olan ve Komite'nin kaygı duyduğu konular yer almaktadır. Her bölümde, kaygı duyulan alanların 2001 yılından bu yana düzeliş düzelmediği incelenmiş, olumlu gelişmeler, çocukların yararı için düzeltilmesi gereken konular ve öneriler rapor bölümlerine eklenmiştir.



## Giriş

Türkiye, son 15 yılda hızlı ve önemli değişimler yaşamıştır. İç göç, hızlı kentleşme, bölgesel farklılıklar, ekonomik krizler, yoksulluk, çocuk ve genç nüfusun büyüklüğü, işsizlik, küreselleşme, bilgi teknolojileri, aile içi şiddet, çocuk büyütmedeki gelenekler, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, tutarlı çocuk ve gençlik politikalarının ve yasal çerçevenin yokluğu, terörizm Türkiye'deki tüm çocukların durumu üzerinde rol oynamaktadır.

Türkiye'ye Avrupa Birliği (AB) Tampere Zirvesi'nde üyelik hakkının tanındığı 1999 yılından beri çocuk haklarına ilişkin bir dizi alanda iyileşmeye yönelik bazı hukuksal ve idari değişiklikler gerçekleşmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) insan hakları koruma sistemine ve ülkenin içinde bulunduğu durumu dikkate alarak, özellikle de AB üyeliğinin gereklerinin bir bölümünü karşılayan Kopenhag kriterlerini sağlamak amacıyla geniş çerçevede hukuksal reformlar yapmıştır. Avrupa Komisyonu Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini karşıladığına yönelik değerlendirmede bulunarak katılıma ilişkin müzakere sürecinin bir dizi şarta bağlı olarak 3 Ekim 2005'te başlatılmasına karar vermiştir. Çocuk haklarının ve durumunun iyileştirilmesi; sokak çocukları, erken evlilikler, çocuk işçiliği ve bunun gibi çocukları ilgilendiren çeşitli konularla birlikte bir dizi şartın bir parçasıdır. Buna rağmen pek çok reform uygulanmayı beklemektedir ve 1999'dan beri yürürlüğe girmiş bazı reformlar sadece hukuksal düzeyde kalmıştır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) sınırlı bütçesi ve insan kaynağıyla, çocuklara yönelik tüm sosyal hizmetleri ve çocuk koruma hizmetlerini sağlama gibi dev bir sorumluluğun yanısıra, ÇHS'nin ve ek protokollerinin genel uygulamalarını izleme sürecini koordine etme sorumluluğuna sahiptir. Çocuk haklarına ilişkin diğer önleyici ve koruyucu servisler hukuksal hükümlere paralel olarak oldukça dağınık durumdadır.

Türkiye'nin ilk raporunu sunduğu 2001 yılından bu yana çok büyük hukuki değişiklikler olmuştur. Her türlü hukuki ve politikaya yönelik gelişme Türkiye'nin nüfusunun üçte birini oluşturan çocuklarla ve özel korunmaya ihtiyaç duyan çocuklarla doğrudan ilişkilidir. Bu ilişkiyi görmek, göstermek ve değişikliklerin çocuklar üzerindeki etkisine dışarıdan bakmak için bazıları Türkiye çapında, doğrudan binlerce çocuk ile çalışan 20 HDK bir araya geldi. Türkiye'de ÇHS uygulamalarına ilişkin bu raporun amaçlarına uygun olarak, Çocuk Hakları Komitesi'nin öngördüğü sekiz başlık altında tanımlanan hukuki çerçeveye dayalı bilgilere hükümet tarafından hazırlanan raporda geniş şekilde yer verildiği için, bu kuruluşlar raporda gerçek yaşam hikayelerine, haberlere, ilgili bakanların ilişkili demeçlerine, STK raporları ve araştırma çalışmalarına atıfta bulunularak ÇHS'nin doğrudan çocuk haklarına yönelik uygulama eksiklerine kısaca değinmiştir.

Umarız bu rapor Türkiye'nin uluslararası yasal yükümlülüklerinden biri olan düzenli çocuk hakları raporları hazırlanmasına ve bu raporların kamu ile paylaşılıp, çocuk haklarının yaygın uygulanması için ortak çözüm yollarının bulunmasına yardım eder.





## I. ÇHS'nin Uygulanmasına Yönelik Genel Önlemler

Türkiye'nin çocuk hakları raporu Çocuk Hakları Komitesi tarafından görüşüldüğü 2001 yılından bu yana çocukları ilgilendiren birçok alanda doğrudan veya dolaylı yasal değişiklik olmuştur. Ancak yasal değişikliklerin, bütüncül ve çocuğun üstün yararının gözetilmesi konusunda yeterli olduğu düşünülmektedir.

Sözleşme'ye konmuş ve eğitim, ifade özgürlüğü, kendi kültürünü yaşatma ve kendi dilini kullanma haklarını içeren çekinceli 17, 29, ve 30 maddeleri ile ilgili pek çok hukuki ve sosyal kazanım olmasına karşın, çekinceler hala kaldırılmamıştır.

Çocuk adalet sistemi ile ilgili birçok olumlu gelişme olmasına rağmen, örneğin, Çocuk Koruma Kanunu'nda tedbirlerin uygulanması, uzlaşma, hükmün açıklanması gibi çocuğu adalet sisteminin dışına itecek kurumlardan geri adım atılması bu sistemi 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri sisteminin de gerisine götürmüştür.

Suçta itilmiş çocuğun yargılama sistemi dışında bırakılması, çocuk yargılamasının temel ilkesidir. Buna rağmen, mevcut yasalarımızda çocuğu bu sistemin dışında toplumla bütünleştirecek mekanizmalar oluşturulmamıştır. Bu büyük bir eksikliklerdir.

Çocuk Koruma Kanunu'nda ayrı ve bağımsız bir çocuk savcılığı sistemi kurulmuş olmasına karşılık bu savcılığın 24 saat görev yapması gerekirken buna dikkat edilmemesi çocuk şüphelilerin mağdur olmasına neden olmaktadır.

Çocuk Koruma Kanunu'nda çocuklara özgü yargılama sistemi esas alınmış olmasına karşın suçun yetişkinlerle birlikte işlenmesi halinde çocuğun yetişkinlere özgü mahkemelerde yargılanması çocuk adalet sisteminin temel ilkesine aykırıdır. Çocuk adalet sisteminin yönetimi ile ilgili daha fazla bilgiyi sekizinci başlık olan "Özel Koruma Önlemleri" bölümünde bulabilirsiniz.

Pek çok çocuğun nüfus kayıtlarının yapılmamış olması çocuk adalet sistemi içinde ve diğer birçok hizmet alanında çocukların mağduriyetine sebep olmaktadır. Kesin rakam bilinmemekle beraber çocukların yaklaşık %25'inin nüfus kayıtlarının olmadığı birçok kaynakta belirtilmiş, konuyla ilgili 2001 yılından beri bir gelişme sağlanamamış olduğu görülmektedir. Son yıllarda uygulamaya giren Yeşilkart uygulaması nüfusa kayıt ile ilgili sorunların büyük bölümünün yoksulluk temelli olduğunu düşündürmektedir.<sup>2</sup>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yürütülen genel istatistik çalışmaları ve kurumların kendi çalışmalarlarıyla ilgili veri bankaları bulunmaktaysa da sistematik ve tüm çocukları kapsayan bir bilgi toplama sistemi bulunmamaktadır. Her beş yılda bir yapılan Nüfus ve Sağlık Araştırmaları, nüfus ve sağlığa ilişkin hayati bilgi istatistiklerindeki eksikliğin en büyük göstergelerinden biridir.

Bilgi toplama sisteminin olmaması ÇHS'nin etkili bir şekilde uygulanmasına yönelik etkili ve anlamlı politika ve programların oluşturulamamasına neden olmaktadır.

Çocukların uğradıkları hak ihlallerini izlemek üzere oluşturulmuş bağımsız izleme mekanizması bulunmamaktadır. Başbakanlık İnsan Hakları Kurulu kurulmuş ve yerelde hizmet vermeye başlamıştır. Ancak bu kurulun hem özerkliği tartışmalıdır hem de çocuklarla ilgili başvurular hakkında bilgi yok denecek kadar sınırlıdır. Tazminat başvuruları için hukuki yollar açıktır.

Bağımsız izleme ve zararın doğrudan tazminine yönelik bir sistemin olmaması hak ihlallerinin sürmesine ve tekrarlanmasına neden olmakta, zararın tazmin süreci çok uzun zaman almaktadır.

1997-2000 Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile UNICEF ilk Temel Eylem Planı hazırlamıştır. Plan 2001-2005 dönemi için de yenilenmiştir. Bunun dışında çocukları da kapsayan plan ve programlara başta Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı olmak üzere çocuklara yönelik hizmet üreten kuruluşların çalışmalarında rastlanmaktadır. Ancak bu planların hazırlanmasında çocuk haklarının yaşama geçirilmesine dair bir kaygının güdülmediği düşünülmektedir. Örneğin 2001-2023 dönemini kapsayan Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi belgesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanması ve bilgi toplumuna dönüşerek, 2010'larda bölgesel güç olarak etkinliğini daha da artırması, 2020'lerde ise küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olması amacıyla yazılmasına rağmen çocuklarla ilgili sadece 3 genel öneriye yer verilmiştir.<sup>3</sup>

2 Örnek haber: <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=592501&1> "Dar gelirli ailelere yönelik olarak uygulamaya konulan "Yeşil Kart" ile yapılan nakdi ve ayni yardımlar, nikahsız yaşayan çiftler ile nüfusa kaydettirilmeyen çocuk sayısında büyük azalmaya neden oldu."

3 <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/strateji/>

*İlgili ÇHS maddeleri:*

- Madde 4, Sözleşme'deki hakların yaşama geçirilmesi
- 42, Sözleşme'nin yaygın olarak tanıtılması
- 44.6, Taraf Devletler kendi raporlarının ülkelerinde geniş biçimde yayımını sağlarlar

*Çocuk Hakları Komitesi'nin Kaygı Duyduğu Temel Konular:*

- Eğitim, ifade özgürlüğü, kendi kültürünü yaşatma ve kendi dilini kullanma haklarını içeren çekinceli 17, 29, ve 30 maddelerin kaldırılması
- Ulusal mevzuatın gözden geçirilip ÇHS'ne uygun hale getirilmesi,
- Koordinasyon makamı olan SHÇEK'e yeterli mali ve insan kaynağının sağlanmamış olması
- Karar alma sürecindeki merkezîyetçi yaklaşım, ulusal ve yerel düzeylerdeki hükümet kuruluşları arasındaki yetersiz koordinasyon
- Hükümet kuruluşları ile özel ve gönüllü sektörler arasında yetersiz koordinasyon
- Çocuklara ayrılan bütçe ödeneği artışından, en çok ihtiyacı olan çocuk grubunun ne ölçüde yararlanabileceği hususunun belirsizliği
- Çocukların haklarını izlemek, Sözleşme ile tanınan hakları ihlal edilen çocukların bireysel şikayetlerini kaydetmek ve ilgili makamlara iletmek ile görevli ombudsman veya Çocuk Komisyonu gibi bağımsız bir mekanizmanın bulunmaması
- Sözleşmeyi ilgilendiren bütün alanları ve 18 yaşın altındaki tüm kişileri kapsayan düzenli veri toplamakla görevli bir birimin bulunmaması
- Sözleşme ilkelerinin ve hükümlerinin toplumun tüm düzeylerinde, özellikle kırsal kesimde tam anlamıyla yaygınlaştırılmamış olması

Çocuklara ilişkin politikaların eşgüdümünün sağlanmaması ve kaydedilen mesafenin izlenmesi amaçlarıyla, ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklerde ve idari birim düzeylerinde mekanizmaların yetersizliği birçok ihlalin olmasına neden ve zemin olmaktadır. Ayrıca bütüncül bir sistem olmaması insan kaynağı, para, zaman, bilgi vb. konuda kayıplara neden olmaktadır.

Genel bütçenin yapısı gereği çocuklara ilişkin ayrılan kaynakların izlenmesi mümkün değil. Yerel bütçede ise hizmet temelli bütçeleştirme sebebiyle durum çok daha belirsizdir.

Özel alan ve uygulamalara ilişkin kaynakların yeterliliği izlenememektedir. Bu da alınması gerekli tedbirleri geciktirmekte ve/veya ayrılan kaynakların en çok ihtiyaç duyan çocuklara ulaşım ulaşımadığı bilinmemektedir.

STK/HDK'ların bağımsız ve denetleyici yapısı Devlet birimleri tarafından kavranmadığından STKlar/HDK'lar ile yürütülen çalışmalarda sivil katılımın değiştirici/dönüştürücü etkisi çok sınırlı kalmaktadır. Böylesi çalışmalarda STK/HDK'lardan zaman zaman devletin sorumluluklarını üstlenmeleri beklenebilmekte eleştirel konuma geçtiğinde STK'lar dışlanmakta ya da çalışma yarım kalabilmektedir.

SHÇEK tarafında yürütülen Çocuk Hakları Tanıtım Kampanyası ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yürütülen "Söz Bende Artık!" vb çalışmalar var. Ancak bu tür çalışmaların sonuçlarına dair bilgiye ulaşmakta çok ciddi zorluklar yaşanmaktadır.

Uluslararası yardımlar eliyle yapılan projelerde (özellikle AB kaynaklı fonların kullanımında) proje tarafı olan STK/HDK ve devlet kuruluşları arasındaki ilişkide eşitlik ilkesi korunamamaktadır. Devletin STK'ların bağımsız duruşunu ve kamusal sorumluluğunu kavrayamayan tavrı yüzünden devlet projelerinde sivil toplum tarafından eleştirel unsurlar gündeme getirildiğinde engelleyici bir rol üstlenebilmektedir. Bu durum uluslararası yardımlar eliyle yapılan projelerin büyük çoğunluğunun hak temelli değil hizmet temelli olması sonucunu doğurmaktadır. Devletin pek çok hizmet temelli projede kaçınılmaz olarak ortak olması (ve aynı anda denetleyici unsur olması) ise sivil toplum kuruluşlarının savunuculuk çalışmalarını aksatmakta ve devlete görev ve sorumluluklarını hatırlatma yükümlüğünün yeterince yapılmasını engellemektedir. Hizmet temelli ve devletle ortak çalışan kuruluşların devlete eleştirel yaklaşımının önü kesilmekte hak temelli çalışan örgütlerin ise bu fonlardan yararlanmasını güçleştirmektedir.

Projelerde üretilen bilgi kullanılamamakta, sürdürülebilirlik sağlanamamaktadır. Çocuk hakları'nın uygulanması ile ilgili bütüncül bir ilerleme sağlanamamaktadır. Kaynak ve emek israfı oluşmaktadır.

Yasal düzenlemelerle ilgili herhangi bir iyileştirme çalışmasının yapılmamasından başta ÇHS'nin koordinasyonundan sorumlu olan SHÇEK olmak üzere, çekincelerin çocuklar için günlük hayatta yarattığı sonuçları birebir gözleyen ancak durumun iyileştirilmesi konusunda herhangi bir çalışma yapmayan tüm kamu kuruluşları (MEB, Adalet Bakanlığı, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı, vb) ve bu kuruluşların yasal alt yapısını oluşturan TBMM sorumludur.

Bilgi toplama ile ilgili herhangi bir iyileştirme çalışmasının yapılmamasından başta ÇHS'nin koordinasyonundan sorumlu olan SHÇEK olmak üzere, Türkiye'de her alanda istatistiki bilgilerin tutulmasından sorumlu olan TÜİK ile çocuklara yönelik hizmetler yürüten tüm kurum ve kuruluşlar sorumludur. Ayrıca politika ve programların takibini yapan hükümet ve TBMM'de sorumludur.

## Öneriler

- Çocuk haklarına dair tüm düzeylerde bilgilendirme ve duyarlılık geliştirme çalışmaları tüm paydaşların (çocuklar, aileler, kurumlar, çocuklar ile çalışan kişiler) katılımı ile yapılmalıdır.
- Yasa çalışmaları ve yasa uygulamaları hakkında etkin ve geniş katılımlı bir izleme mekanizması oluşturulmalıdır.
- Yasaların uygulanmasından kaynaklı ihlal örnekleri varsa toplanmalıdır.
- Yasaların oluşturulmasına çocukların ve sivil toplumun katılımı sağlanmalıdır.
- Çocuk Koruma Mevzuatı bütün çocukları kapsar biçimde gözden geçirilmelidir.
- Çocuk haklarına yönelik tüm mevzuatın ve bu mevzuatın çocuklara tanıdığı olanaklar tüm çocuklar için erişilebilir kılınmalıdır.
- Mağdur çocukların ifadelerine başvurulması süreci de suça itilmiş çocuklarda olduğu gibi savcı ya da hakim yetkisine bırakılmalıdır.
- Mevcut bilgi toplama yöntemlerinin değerlendirilerek tüm çocukları kapsayabilecek nitelikte bir sisteme bağlanmasına yönelik bir çalışma başlatılmalıdır. Bu nedenle öncelikle mevcut sistemle ilgili bir ihtiyaç analizi yapılmalıdır. İstatistiksel araştırmalarda çocukların sorunlarının daha iyi saptanabilmesi için yaş gruplamaları 15 – 19 yaş grubu çocukları gözetecek şekilde yapılandırılmalıdır.
- Çocuk haklarının izlenmesi, Sözleşme ile tanınan hakları ihlal edilen çocukların bireysel şikayetlerini kaydetmek ve ilgili makamlara iletmek ile görevli Ombudsman veya Çocuk Komisyonu gibi bağımsız bir mekanizmanın oluşturulması gerekmektedir.
- Sözleşme ile tanınan hakların ihlal edilmesine karşı uygun yaptırımları belirlemek için Paris İlkelerine uygun ve çocukların kolayca ulaşabileceği, bağımsız ve etkili bir mekanizmayı kurmak ve geliştirmek için bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.
- Sivil toplum kuruluşlarının mevcut izleme yapılarına dahil olmaları teşvik edilmelidir.
- Mevcut izleme mekanizmalarının özerkliğinin kazandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Çocukla ilgili resmi, akademik, özel, sivil toplum kurum ve kuruluşlarını ayrıca medyayı dahil eden bütüncül bir politika oluşturulması gerekmektedir.
- Oluşturulan politika doğrultusunda yerel ve ulusal düzeyde ortak ve bütüncül olmak üzere kısa, orta ve uzun vadeli plan ve programlar hazırlanmalıdır.
- Bütçe Kanunu'nda gerekli değişiklikler yapılarak bütçe formatının çocuk ve ilgili tüm diğer alanlara ayrılan kaynakların izlenmesine olanak sağlayacak şekilde getirilmesi sağlanmalıdır.
- STK-Devlet işbirliğinin etik çerçevesi belirlenmeli ve tarafların ortak çalışma süresinde bu çerçeve içinde hareket etmesi sağlanmalıdır.
- Sözleşme'yi tanıtmak, ilkelerinin ve hükümlerinin geniş kesimlerce bilinmesini sağlayacak çalışmalar yapmak üzere ilgili kurumlara bütçe ve kadro tahsis edilmesi, bu sürece etkin sivil toplum katılımının sağlanması gerekmektedir.
- Okul müfredatında insan hakları derslerine yeniden yer verilmelidir.

## II. Çocuğun tanımı

Çocuk Hakları Komitesi'nin Türkiye'de çocuğun tanımı ile ilgili kaygı duyduğu konularda ve konuyla ilgili birçok konuda 2001 yılından sonra olumlu değişiklikler gerçekleşti.

Örneğin, işe girme yaşı ve çalıştırılma yasağı 2003 yılında yürürlüğe giren İş Kanunu (madde 71) ile uluslararası standartlara uygun olarak düzenlenmiştir. Çocuk emeği ile ilgili daha fazla bilgi sekizinci başlık "özel koruma önlemleri" altında incelenmiştir.

Evlilik yaşı ile ilgili ayrımcı yasal düzenleme 2002 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu (madde 124) ile "erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez" ibaresiyle iyileştirilmiştir.

Bu gelişmelerin yanı sıra 2002 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun, 2005 yılında yürürlüğe giren Ceza Kanunu ve 2006 yılında yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu ile çocuğun yaşı 18 olarak belirlenmiş ve güçlendirilmiştir.

Tüm bu olumlu gelişmelerin yanısıra, özellikle çocuk adalet sisteminde ve ergenlerin üreme sağlığı alanında uygulamada aksaklıklar olduğuna tanık oluyoruz.

Örneğin cezai ehliyet yaşı ile ilgili belirlenen 12 yaş sınırlarının yükseltilmesi ve 15 -18 yaş cezai ehliyet geçiş döneminin, 18 sınırından sonra belirlenecek bir geçiş döneminin belirlenmesi yasa ile ihtilafa düşmüş çocukların yüksek/öncelikli yararına olacaktır.

### *İlgili ÇHS maddeleri:*

- Madde 1, Çocuğun Tanımı

### *Çocuk Hakları Komitesi'nin Kaygı Duyduğu Temel Konular:*

- Yasal evlenme ehliyetine sahip olunan yaşın, erkeklerde 17 kızlarda ise 15 yaş olması
- İşe kabul (istihdam) bakımından belirlenmiş kesin bir asgari yaş bulunmaması

Bunun ile birlikte, çocuğun adalet sürecinde yaşının belirlenmesi, cezai ehliyeti olup olmadığının belirlenmesi aşamasında Adli Tıp Kurumu'nun güçlendirilmesi gerekmektedir. Sadece Ankara'da her gün yaklaşık 400 vaka Adli Tıp Kurumu'ndan geçmekte ve bu da Adli Tıp Kurumu'nun çocuğa özgü bakış açısının olmasını engellemektedir.

Ana-baba ya da yasal temsilci olmaksızın tıbbi danışmanlık konusunda da uygulamada sorunlar yaşanmakta, örneğin 18 yaşının altındaki ancak ergenlik çağındaki çocukların üreme sağlık haklarını uygulamalarında ve cinsel sağlık hizmetlerine ulaşımında güçlükler yaşanmaktadır.

## Öneriler

- Yasada ön görülen çalıştırılma saatleri (15 yaşından büyük çocuklar için haftada 35 saat ve değerlendirme ile haftada 40 saat), sendikalaşma, engelli çocukların özel gelişimsel ihtiyaçları gibi çocuklar için dezavantaj yaratacak birçok konu düşünüldüğünde çalışma saatlerinin yasada yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.
- Adli Tıp Kurumu'nun çocuk bakış açısını taşıyabilmesi için güçlendirilmesi gerekmektedir. Güçlendirme çalışmalarında Barolar ve Çocuk adaleti yönetimi ile ilgili çalışan hükümet dışı kuruluşlar ve çocuklar ile birlikte hareket edilmelidir.
- Çocuğun ceza ehliyeti yaşının çocukların gelişimsel dönemleri göz önünde bulundurularak 14-15 yaşlarına yükseltilmesi çocuğun yüksek yararına olacaktır. Yine on sekiz yaşından sonra ceza ehliyeti ile ilgili bir geçiş dönemi öngörülmesi, çocukların yaş belirleme aşamasında çocuğun yararına olacak esneklik kural haline getirilmelidir.

### III. Genel İlkeler

Genel ilkeler ile ilgili 2001 yılından bu yana olumlu yasal ve politika düzeyinde gelişmeler olmakla beraber Sözleşme'nin şemsiye hakları olarak da bilinen ve Sözleşme'nin belkemiğini oluşturan ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı, yaşama hayatta kalma ve gelişme, ve çocuğun kendini ilgilendiren tüm yasal ve idari süreçlere katılma hakları kapsamı bakımından açık olarak Anayasa'da ve diğer yasalarda yeterince yer almamaktadır.

Sözleşme'nin genel ilkeleri sadece mağdur ve suça itilmiş çocuklar için hazırlanan Çocuk Koruma Kanunu'nda yer almasına rağmen (madde 4(1)a) içeriği ve nasıl uygulanacağı konularında yazılı ve bağlayıcı bir yöndendirme bulunmamaktadır.

Sözleşme'nin genel ilkeleri Medeni Kanun ve Ceza Kanunu gibi temel yasalarda yer almamaktadır.

Genel ilkeler politikalara girmeye başlamasına rağmen uygulanma düzeyinde uygulayıcılarda zihniyet değişikliği yaratacak pozitif önlemler alınması gerekiyor.

Ayırım gözetmeme ilkesi ile ilgili uygulamada birçok sorun yaşanmaktadır. Örneğin 2005 yılından bu yana düzenli bir şekilde izlenen medya haberlerinde çokça tekrarlanan, mali durumundan dolayı hastane kapılarından geri çevrilen çocuklar, cinsiyetinden ya da bulunduğu durumdan dolayı şiddete uğrayan çocuklar, hamile olduğu için eğitimden mahrum kalan çocuklar ile ilgili birçok olay bulunmaktadır.<sup>4</sup> Sağlık, eğitim gibi alanlarda gerçekleşen bazı örnekleri raporun ilgili bölümlerinde bulabilirsiniz.

Çocukların katılımı çoğunlukla gösterinin ötesine geçemiyor ve çocukların görüşlerinin uluslararası standartlar çerçevesinde alınmaması çocukların gerçek ihtiyaçlarına dair bilgilerin oluşmasında büyük eksiklik yaratmaktadır.

#### *İlgili ÇHS maddeleri:*

- Madde 2, Ayırım gözetmeme
- Madde 3, Çocuğun yüksek yararı
- Madde 6, Yaşam ve gelişme
- Madde 12, Çocuğun görüşü

#### *Çocuk Hakları Komitesi'nin Kaygı Duyduğu Temel Konular:*

- Mevzuatı ile idari ve hukuki kararların yanı sıra ulusal ve yerel düzeylerde çocuklara ilişkin politika ve uygulamalarında, ayrımcılık yapmama (Sözleşmenin 2. maddesi), çocuğun yüksek yararı (madde 3), çocuğun görüşlerine saygı (madde 12) ilkelerin tam olarak yansıtılmamış olması
- Kız çocukları, engelli çocuklar, evlilik dışı doğan çocuklar, mülteciler ve mülteci statüsü kazanmak isteyen çocuklar, ülke içinde iç göçe tabi tutulan çocuklar ve doğu ve güney doğu bölgesinde yaşayan çocuklar ile özellikle yeterli sağlık ve eğitim olanaklarına erişebilme imkanlarına göre kırsal kesimde bulunan çocuklar bakımından tam anlamı ile uygulanmaması
- Ayrımcılığı izlemek amacıyla uygun derlenmiş verilerin toplanmasını tavsiye etmekte
- Doğu ve güney doğu bölgelerinde, şehirlere yeni göç etmiş kişiler arasında yaygın olan ve namuslu olmadığından şüphelenilen kadınların yakın aile bireyleri tarafından öldürülmesini içeren 'namus (töre) cinayeti' uygulaması
- Genel politika ve uygulamaların çocuğun ifade özgürlüğünü teşvik edici olmadığını ve özellikle uygulamada, idari ve adli usul bakımından, yasalarda düzenlendiği durumlarda bile çocukların görüşlerinin genellikle dinlenmediği

<sup>4</sup> Uluslararası Çocuk Merkezi'nin aylık çocuk hakları derlemelerine <http://www.icc.org.tr/~icc/lcc/Default.php5?Action=1&OID=63&Language=TR> adresinden erişebilirsiniz. Ayrıca, Gündem: Çocuk! Deneği'nin web sitesinden ulaşabilirsiniz [http://www.gundemcocuk.org/index.php?option=com\\_content&task=category&sectid=1&id=14&Itemid=2](http://www.gundemcocuk.org/index.php?option=com_content&task=category&sectid=1&id=14&Itemid=2)

## Öneriler

- Sözleşme'nin genel ilkeleri yasalara açıkça girmelidir. Yasalar hazırlanırken çocukların, STK'ların katılımı toplumsal bilgilendirme ile beraber gerçekleşmelidir.
- Çocuk hakları kamu denetçiliği/ombuds kurumunun kurulması bu semsiye hakların hayata geçirilmesi için hayati önem taşımaktadır. İnsan hakları denetçiliği kurumunun kurulurken Birleşmiş Milletler Paris Prensipleri'nin ve Çocuk Hakları Komitesi'nin ilgili yönlendirici genel yorumunun temel alınması gerekmektedir.<sup>5</sup> Bağımsız bir denetçi kurum, yasaların ve politikaların uygulanışı ve sistematik bir şekilde izlemesine de katkı verecektir.
- Yasalar ve politikalar meclisten geçmeden önce çocuk hakları etki analizi, yasalar ve politikalar yürürlüğe girdikten sonra da çocuk hakları etki değerlendirmeleri yasal bir zorunluluk olmalıdır.
- Çocukları doğrudan ya da dolaylı etkileyen tüm konularda gelişmelerin raporlanması ve çocuklarla, karar mekanizmalarıyla, HDKlarla, toplumun geneliyle paylaşılması gerekmektedir.
- ÇHS'nin ikinci maddesinde sıralanmış ayrımcılık nedenleri gözetilerek bütüncül bir veri toplama ve paylaşma sistemi oluşturulmalıdır. Ayrımcılık kategorilerinde ayrıca düzenli aralıklarla araştırmalar yapılmalı ve sonuçları kamu ile paylaşılmalıdır.

---

<sup>5</sup> Çocuk Hakları Komitesi'nin Genel Yorumlarına Uluslararası Çocuk Merkezi'nden ulaşabilirsiniz: <http://www.icc.org.tr/~icc/lcc/Default.php5?Action=1&OID=60&Language=TR>

## IV. Medeni haklar ve özgürlükler

Diğer rapor başlıklarında olduğu gibi medeni haklar ve özgürlükler kategorisinde de 2001 yılından bu yana Komite'nin kaygı duyduğu alanlarda hukuki birçok iyileştirme gerçekleşmiş, ancak uygulama konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır.

Örneğin, mevzuata ilişkin bir sıkıntı olmamasına karşın Komite'nin gözlem raporunda belirttiği gibi nüfusa kaydın öneminin farkında olunmamasından ve/ya da özellikle kırsal kesimde kayıt merkezlerine ulaşımın zor olmasından dolayı nüfusa kayıtlı olmayan ya da zamanında kayıt ettirilmeyen çocukların -sayısı net olmamakla birlikte- hala var oldukları bilinmektedir.

İltica hakkı arayan ve mülteci durumundaki çocuklar ile göçer gruplara ilişkin de nüfus kaydı ile ilgili araştırma yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde oluşturulan yasal, siyasi ya da idari çözüm arayışları uygulamadaki sorunları çözemeyecektir.

Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Anayasası'nda "ifade özgürlüğü" güvence altına alınmış olmasına karşın yasalardaki toplam 23 madde çocukların ifade özgürlüğü açısından da sorun teşkil etmektedir.

Çocukların ifade özgürlüğünü ve kendi düşüncelerini geliştirecek ortamların geliştirilmesine ilişkin özel bir politika oluşturulmamıştır. Türkiye'de çocuğa geleneksel yaklaşım ve demokrasi kültürünün henüz tam olarak yerleşmemiş olması çocukların ifade özgürlüğünü geliştirici uygulamaların da kısıtlı olmasına neden olmaktadır.

Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü Türkiye'de yine anayasal bir güvence olmasına karşın ilköğretimde ve orta-öğretimde "din kültürü ve ahlak bilgisi" dersi zorunludur ve sadece tek bir dinin tek bir mezhebini konu edinen ve gerektirdiklerini öğreten bir içeriğe sahiptir.

Farklı dine mensup çocukların ailelerinin izniyle bu derslerden muaf tutuluyor olmaları ise çocukların zorunlu olarak başka bir dine mensup olduklarını açıklamalarına yol açtığı için din derslerini zorunlu ya da seçmeli olması ÇHS açısından sorun teşkil etmektedir.

2004 yılında Dernekler Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile on beş yaşını bitiren çocuklar yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilir veya kurulmuş çocuk derneklerine üye olabilirler. On iki yaşını bitiren çocuklar ise yasal temsilcilerinin izni ile çocuk derneklerine üye olabilirler ancak yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar.

### *İlgili ÇHS maddeleri:*

- Madde 7, Nüfusa kayıt, isim, vatandaşlık, ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkı
- Madde 8, Kimliğin korunması
- Madde 13, Çocuğun görüşlerini ifade etme hakkı
- Madde 14, Çocuğun düşünce, din ve vicdan özgürlüğü
- Madde 15, Çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı
- Madde 16, Çocuğun özel yaşamına saygı hakkı
- Madde 17, Çocuğun gerek duyduğu bilgilere erişimi
- Madde 19, Çocuğun her tür şiddete karşı korunma hakkı
- Madde 37(a) İşkence, aşağılayıcı davranış ve özgürlükten yoksun bırakma

### *Çocuk Hakları Komitesi'nin Kaygı Duyduğu Temel Konular:*

- 5 yaş altı çocukların yaklaşık yüzde yirmi beşinin (%25) Türkiye'de nüfusa kaydedilmemiş bulunduğu
- Sendikalar ve sivil toplum kuruluşları üyelikleri de dahil olmak üzere, 18 yaşın altındaki kişilerin derneklere üye olamaya cağı hususu
- Medeni Kanunu'nun 13. maddesinin, Sözleşme ile ve özellikle Sözleşmenin 12. ve 17. maddeleri ile uyumlu olmaması
- Çocuklara, özellikle yargılama öncesi gözaltına alınma sırasında yapılan, işkence ve kötü muameleyle ilişkin bildirilmiş bir çok olayda gerçekleşen, çocuğun işkenceye veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulması
- Bir çok olayda polis ya da jandarma gözetimi altındayken çocukların başkalarıyla görüştürülmeden tutulduğu, işkence ve kötü muameleden korunmayı sağlayacak şekilde avukat bulundurmaya izin verilmediği ve yasada öngörüldüğü halde, sorgunun savcı önünde yapılmadığı



Mevzuattaki bu gelişme ÇHS açısından olumlu gelişmedir. Ancak yasanın genel olarak çocuklar ve yetişkinler tarafından bilinmiyor olması ve çocukların toplum yaşamına katılımının önünde engel oluşturan çocuğa yönelik geleneksel yaklaşımlar ve genel algı uygulamada yetersizliklere neden olmaktadır. Yasa çıktığından beri dört yıl geçmesine rağmen sadece 1 adet çocuk derneği kurulmuştur.

Azınlıklara mensup çocuklar, engelli çocuklar, gözetim ve tutukevleri dahil her türlü kapalı kurumda bulunan çocukların bilgiye erişimlerinin sağlanması konusunda veri eksikliği bulunmaktadır.

Çocukların aile içinde, kurumlarda (SHÇEK, Adalet Bakanlığı ve MEB kurumlarında) ve adalet yönetimi sisteminde özel hayatının gizliliği ve korunması konusunda hem yasal hem de uygulama eksiklikleri bulunmaktadır. Örneğin, evlat edinme ve boşanma davalarında duruşmalar gizli yapılabilirken, karar duruşması aleni yapılmakta, bu da çocukların afişe olmasına, aile bireyleri ya da medya tarafından kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

1 Haziran 2005 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'nun 94. maddesi ile işkence suçu yeniden düzenlenmiş ve uluslararası insan haklarına yaklaştırılmıştır. Kanun, kamu görevlisi olmayan kişilerin işleyeceği işkence ve eziyet suçunu düzenlemeyerek, önceki kanun döneminde var olan boşluğu aynen korumuştur. Bu boşluk çocukların şiddeti her alanda yaşadığı düşünüldüğünde, çocuklar açısından yeniden düşünülmeli ve bu boşluk kapatılmalıdır.

İşkenceyi önlemenin yollarından biri önleyici mekanizmalardır. Önleyici mekanizmalar, kişileri işkenceye maruz kalmaktan korumayı amaçlayan, dolayısıyla resmi veya resmi olmayan tüm alikonulma yerlerinin bağımsız ulusal ve uluslararası organlar tarafından düzenli ve düzensiz (ad hoc) biçimde ziyaret edilmesini öngören mekanizmalardır. Bu mekanizmaları içeren uluslararası belgelerden biri de BM İşkenceye Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokol'üdür (2002). 4 Eylül 2005 tarihinde Türkiye tarafından imzalanmasına rağmen Protokol'ün Türkiye'de iç hukuk açısından geçerli olabilmesi için gerekli onay süreci halen gerçekleştirilmemiştir.

İnsan Hakları Derneği'nin 2007 Yılı Türkiye İnsan Hakları İhlalleri Bilançosu Raporu'na göre faili meçhul saldırılarda 2 çocuk ölmüş, bir çocuk yaralanmıştır. Mayın ve sahipsiz bomba patlaması sonucunda 8 çocuk ölmüş ve 34 çocuk yaralanmıştır. 3 çocuğun ölümü kuşkuyla bulunmuştur. Namus cinayetinden 6 çocuk öldürülmüş, 2 çocuk yaralanmıştır.

Bu raporda çocukların yaşam haklarına yönelik ihlaller de saptanmıştır;

- 19 çocuk yaşadığı kurumsal ya da özel hayatlarında yaşadıkları sorunları çözme konusunda yaşadıkları zorluklar ve kendilerine sağlanmayan destek mekanizmaları sebebiyle intihara teşebbüs ederken 47 çocuk da intihar etmiştir.
- Ev içi şiddete uğrayan 34 çocuk ölmüştür, 29 çocuk yaralanmış, 7 çocuk da taciz ve tecavüze uğramıştır.
- Toplumsal alanda çocuğa yönelik şiddet, tecavüz ve taciz yüzünden 37 çocuk ölmüş, 47 çocuk yaralanmış ve 92 taciz ve tecavüz vakası meydana gelmiştir.
- 15 çocuk fuhuşa zorlanmıştır.
- 21 öğrenci okulda şiddet görmüştür.

#### *Örnek Haber: Zorunlu din dersi AİHM'den döndü*

(Sabah Gazetesi, 10 Ekim 2007)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), "zorunlu din dersi eğitimi özgürlük ihlalidir" görüşünü benimsedi. Hasan Zengin adlı Alevi vatandaşın, ilköğretimde din dersinin zorunlu olmaktan çıkarılması talebini içeren davada Türkiye'yi haksız bulan AİHM'nin kararı bundan sonraki başvurularda emsal teşkil edecek. Laikliğe vurgu yapılan kararda, "kendini laik olarak nitelendiren bir ülkenin tüm dinlere eşit mesafede olması gerektiği" ifadesi yer aldı. Oybirliği ile alınan kararda, Türkiye'nin Zengin Ailesi'nin mahkeme masrafı olan 3 bin 700 Euro'yu ödenmesine hükmedildi. Türkiye'deki "din derslerinden muaf tutulma uygulaması" nın uygun bir yöntem olmadığı da ifade edilen kararda, "din özgürlüğünü koruma açısından da uygulamanın öğrenci ve ailesini dini inançlarını açığa vurmaya zorladığı" görüşüne yer verildi. Devletin değişik dinlere karşı tarafsız olma yükümlülüğüne ve dini toplulukları tek bir çatı altında toplamak için önlem alma gereksinimi olmadığına vurgu yapılan AİHM kararında, bir devletin eğitim programlarına din dersi koyması halinde, öğrencilerin dini eğitim ile ebeveynlerinin dini inançları arasında kalmalarının engellenmesi gerektiği belirtildi.

## Öneriler

- Çocuk ve adolesanların fiziksel, duygusal ve cinsel şiddete maruz kalmamaları ve şiddet davranışlarında bulunmamaları için müdahale programlarına ivedilikle gereksinim vardır. Olumlu çevre ortamının oluşturulması ve çocukların iletişim becerilerinin artırılması, stresle başa çıkabilmeleri, duyguları kontrol edebilmeleri vb. gibi becerileri içeren yaşam becerilerinin geliştirilmesine ilişkin yapıcı programlara gereksinim vardır.
- BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Seçmeli Protokolü'nün onaylanması ve devlet yetkilileri dışında yapılan eziyet suçlarının tanımlanarak çocuklar yararına Ceza Kanunu'nda yer almalıdır.
- Hakim ve savcılara çocuk hakları konusunda hizmet içi eğitimler artırılmalıdır.
- Yasalarda çocukların özel hayatının gizliliğinin korunması ve çocukların yüksek yararı gözetilerek çocuk adaleti sistemine girmesi sağlanmalıdır.
- Medyada çocukların özel hayatlarının gizliliği hakkının daha etkin korunması için yasal ve idari tedbirler alınmalıdır. Örneğin, çocuk savcılarını medyada çıkan ve çocuğun yüksek yararını zedeleyecek haberler ile ilgili etkin mücadele etmelidir.
- Medeni Kanunu'ndan kaldırıldığı gibi Ceza Kanunu'ndan da muğlak disiplin yetkisi kavramının kaldırılarak çocuğa karşı her türlü şiddetin her türlü ortamda yasaklandığı ibaresinin açıkça yer alması. (Medeni Kanunu'nun 339. ve Türk Ceza Kanunu'nun 232. maddeleri, çocuklara yönelik her türlü şiddetin ve özellikle çocuğun yararına olduğu düşünülen ve eğitim amaçlı olarak başvurulduğu iddia edilen bedensel cezanın her biçiminin (en hafifi dâhil olmak üzere) yasak olduğuna dair açık ve anlaşılır bir ifade yer almalı ve caydırıcı şekilde değiştirilmelidir.
- Şiddeti dışlayan ana-baba eğitim programları gerçekleştirilmelidir
- Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 52 maddesinin 3 fıkrası 1 Temmuz 2006 'da yürürlüğe girdi. Ancak teknik elverişsizlik nedeniyle uygulanamıyor. Özellikle cinsel istismar mağduru çocukların yargı sürecinde mağduriyetlerinin katlanmaması için "görüntü ve ses kaydının alınmasını zorunlu kılan" 52. maddenin işlerliğinin sağlanması gerekiyor.
- Çocuğa yönelik şiddete dair başvuru mekanizmalarının özellikle çocuk mağdurlar bakımından kullanılabilmesi yönünde basitleştirme yapılması, ücretsiz danışma hizmetinin sağlanması. (Mevzuatta, çocukların şikâyet mekanizmalarını işletmesine ve mağduriyetlerinin tazminine ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Ayrıca bildirim yükümlülüğünün otomatik olarak adli mekanizmaları harekete geçirmesi genelde çocuğun yararına olmamaktadır. Çocuk korunmaya alındıktan ve adli sürece hazırlandıktan sonra adli sistem harekete geçirilmelidir).
- Türk Ceza Kanunu'nun 103. maddesinde yer alan 15 yaşını tamamlamış çocuklar bakımından bu çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar istismar olarak kabul edileceğine dair düzenlemenin okullarda eğitimcilerin ve diğer personelin çocuklar üzerindeki etkileri iradeyi etkileyen başlı başına bir faktör olarak düşünülerek kaldırılması ve belirtilen ifadelerin metinden çıkarılması gerekmektedir. Ayrıca, bu tür vakalarda çocuklara hastalık bulaştırılması, gebe bırakılması veya intihar etme gibi hallerde ağırlaştırılmış cezaların öngörülmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu ifadenin de çocukların yararına değiştirilmesi gerekmektedir.<sup>6</sup>
- Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un 2. Maddesinde devlet memurları ve diğer kamu görevlileri tarafından görevleri sebebiyle çocuklara karşı işledikleri suçlar bakımından soruşturma iznine gerek kalmaksızın Cumhuriyet Savcılıklarının soruşturma yürütebilecekleri yönünde bir ibare eklenmesi gerekmektedir.<sup>7</sup>
- Çocukların dini tercihlerini ailenin ve toplumun baskısı ile değil, reşit olduktan sonra kendi bilinçleri ile yapmalarına olanak tanınmalıdır. Dini tercih, babadan oğula geçen bir miras gibi algılanmamalı, çocuğa hür iradesi ile dinini seçebileceği ve dini inançlarını yaşayabileceği 18 yaşına kadar hiçbir baskı yapılmamalıdır. Çocukluk çağındaki din eğitiminin de isteğe bağlı olmalıdır.

6 İdil Işıl Gül, Ulaş Karan (2008). Eğitimde Haklar: Okullarda Çocuğun Bedensel, Duygusal ve Ruhsal Sağlığının İhmal, İstismar ve Şiddetten Korunması (Taslak Rapor), Eğitim Reformu Girişimi

7 ibid.

## V. Aile ortamı ve alternatif bakım

Çocuk Hakları Komitesi'nin 2001 yılında Türkiye'de aile ortamı ve alternatif bakım ile ilgili kaygı duyduğu pek çok konu ne yazık ki hala güncelliğini korumaktadır.

Sadece SHÇEK kurumlarında 22,066<sup>8</sup> çocuk aileleri olduğu halde, çoğunlukla maddi sebeplerden dolayı yatılı bakım hizmeti almaktadır. Kuruluşlardaki çocuk sayısının çok olması ve kurum bakımına alınmanın kolay olması birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Örneğin, sosyal hizmet uzmanlarının saha deneyimleri kurumlardaki çocuk sayısının yüksek olmasının kurumlarda, kurum çalışanları, çocuklar ve çocuklar arası şiddet ortamını yarattığını göstermektedirler.

Ayrıca, kurum yetkililerini zor durumda bırakan kardeşlerin başka illere gönderilmeleri de çok sık rastlanan bir olaydır. Bunun sonucunda, kurumda kalan kardeşlerin de birbirlerinden ayrı düşmelerine yol açmakta, aile koruması dışındaki çocukları güçsüzleştirmektedir.

Kurumlardaki çocuk sayısı yanında kurum çalışanlarının niteliksel özellikleri ve meslek memuru sayısı da bir endişe konusudur.

Koruyucu aile hizmetinin uzmanlaşmamış olması, aile denetimlerinin uluslararası standartlarda yapılmaması, koruyucu aileler ve çocuklar için konuyla ilgili ve uzman danışmanlık sisteminin oluşmaması kurumlardaki çocuk sayısının azalmamasının sebepleri olarak gösterilebilir.

Koruyucu aile ve evlat edinme işlemlerindeki uygulama problemleri binlerce çocuğun hayatını olumsuz etkilemektedir. Sayfa 20'de örnek davada da görüleceği gibi ilgili politikalar ve yasal düzenleme küçük bir çocuğun onu seven koruyucu ailede kalmasındansa kurumda kalmasına neden olmaktadır.

Evlat edinmenin de uygulamada idari işlemlerin uzunluğu sebebiyle 3 yıldan uzun sürmesi, evlat edinme başvurusunun çokluğuna karşın (yılda ortalama 3000) sadece 0-1 yaş grubu çocukların ve özellikle kız çocukların tercih edilmesi, koruyucu aile için de aynı yaş grubu çocukların tercih edilmesi sorun yaratmaktadır.<sup>9</sup>

### *İlgili ÇHS maddeleri:*

- Madde 5, Ana-babanın yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi
- Madde 9, Ana-babadan ayrılma
- Madde 10, Ailelerin birleşmesi amacıyla ülkelere giriş ve çıkış
- Madde 11, Çocukların yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılması ve geri döndürülmemesi
- Madde 18, Ana-babaların, Devlet'in yardımıyla yerine getirecekleri ortak sorumlulukları
- Madde 20, Aile ortamından yoksun bırakılmış çocuklar
- Madde 21, Evlat Edinme
- Madde 25, Çocuk hakkında alınan tedbirlerin düzenli aralıklarla gözden geçirilmesi hakkı
- Madde 27.4, Çocuğun bakım giderlerinin karşılanması

### *Çocuk Hakları Komitesi'nin Kaygı Duyduğu Temel Konular:*

- Çocukları yetiştirmeye yönelik yükümlülüklerini yerine getiren ana-babalara ve vasilere, bilhassa kadının aile reisi olduğu tek ebeveynli aileler bakımından, uygun yardımın sağlanmaması
- Kurumlarda yaşayan çocuk sayısının; ki bu çocukların yarısı ailelerini etkileyen sosyo-ekonomik sorunlar nedeni ile kurumlara yerleştirilmiştir; yüksekliği konusu
- Kurumların kötü fiziki koşullar altında bulunduğunu, yeterince eğitim almış ve işe uygun elemanlara artan ihtiyaç
- Çocukların cinsel istismarı ve bekaret kontrolü de dahil olmak üzere, ev içi şiddet, kötü muamele ve sömürüyü engelleyecek ve ortadan kaldıracak uygun tedbirlerin, yöntemlerin, kaynakların ve konuya ilişkin verilerin bulunmaması
- Toplumdaki eğilimin kadınlara ve çocuklara karşı işlenen bu fiillerin bildirmeme yönünde olduğunu, bu fiiller bildirilse bile, her durumda polis sistematik olarak müdahale etmediği
- Evde fiziksel ceza uygulamasının kültürel ve hukuki açıdan kabul edilebilir olması ve Ceza Kanunu'nda sadece "aşırı cezalandırma" sayılabilen fiziksel yaralamanın yasaklanması
- Yasak olduğu halde, fiziksel cezanın okullarda ve diğer kurumlarda uygulanması

8 SHÇEK Ağustos 2008 İstatistikleri, [http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2008\\_Agustos.asp](http://www.shcek.gov.tr/istatistik/2008_Agustos.asp)

9 Devlet Bakanı Nimet Çubukçu'nun, DYP Hatay Milletvekili Mehmet Eraslan'ın yazılı soru önermesine verdiği yanıt <http://www.tbmm.gov.tr/d22/7/7-6828c.pdf>

## Öneriler

- Ailelenin güçlendirilmesi ve sadece parasal değil sosyal, psikolojik, hukuki ve diğer açılardan desteklenmesi bir politika olarak benimsenip, aile ortamından ve korumasından uzak çocuk sayısı düşürülmelidir. Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde koruma kararları için gerekli sosyal inceleme raporları multidisipliner bir ekip tarafından çocuğun yüksek yararı gözetilerek hazırlanmalı ve koruma kararları aile bütünlüğü korunacak şekilde verilmeli, ailenin desteklenmesi korumanın bir parçası haline gelmelidir. Çocuğun görüşü tüm adli, yargı, idari süreçlerde alınmalıdır.
- Özellikle SHÇEK kuruluşları bünyesinde “hizmet alan çocuklara her ne gerekçe ile olursa olsun ve her kim tarafından olursa olsun şiddet uygulanması yasaktır” ibaresinin bulunması gerekmektedir.
- Koruyucu aile ve evlat edinme sistemlerinin basitleştirilmesi ve hızlandırılması için gerekli altyapı çalışmalarının yapılması gerekmektedir.
- Eğer koruma altına alınan çocuğun kardeşi de koruma altında ise ailenin bütünlüğü prensibi uygulanarak kardeşlerin ayrılmaması sağlanmalıdır.
- Bakım kurumlarının bağımsız denetçiler tarafından denetlenmesi ve raporların kamuya açık olması gerekmektedir.

### Örnek Dava

DAVACILAR:1) A. Ö.

2) A. R. Ö.

VEKİLLERİ : Av. Türkey ASMA

DAVALI : Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Ankara

KONUSU : Küçük M Ö'nin koruyucu aile sıfatıyla davacılara verilmesi istemidir.

1) Davacı bir taksi şoförü olup 4 çocuğu vardır.

Bir hayat kadını sürekli müşterisi olup onu pavyona götürürken 15 günlük bebeğini bir süre sonra gelip alacağı barındıracağı yeri olmadığı gerekçesiyle davacılara teslim etmiştir.

2) Henüz göbek bağı bile düşmeyen küçüğün annesi bir daha aileyi arayıp sormamıştır.

Aile 2,5-3 yıl gibi süre ile bu çocuğu kendi çocuğu gibi bakıp büyütülmüştür.

3) Annenin çocuk 3 yaşına gelirken çocuğu almak istemesi üzerine çıkan ihtilaf sonucu davalı kuruma teslim edilmiştir.

4) Ancak 0-5 yaş altındaki çocukların koşuş tarzındaki yuvalarda barındırmalarına, onların fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkilediği, beyin gelişiminde gerilikler olduğu uzmanlarca bilimsel olarak kanıtlandığından ailenin 3 yaşına kadar severek büyüttükleri küçüğün kurumda kalmasına ve bu olumsuzlukları yaşamamasına yürekleri razı olmamıştır. Küçüğün kendilerine koruyucu aile sıfatıyla verilmesini kurumdan istemişlerdir.

5) Kurum küçük Merve'yi daha iyi koşullarda bir aileye evlat edindireceklerini iddia etmiş ve bu gerekçe çocuğun yararına görülerek koruyucu ailelikte ısrar edilmemiştir.

6) Ancak bu söylem üzerinden bir yılı aşkın süre geçmiş, küçük evlat edinilmediği gibi kurumun onun için olumsuz olan koşullarında yaşatılmaya devam edilmiştir.

7) Bu durum hatırlatılarak küçüğün ona bakan büyüten ve seven aileye koruyucu aile sıfatıyla verilmesi istemi tekrarlanmıştır. Ancak kurum 14.04.2006 tarihli mektubuyla evlat edinme işlemleriyle ilgili hukuki işlemlerin devam ettiği bildirilmiştir.

8) Bu bilgi üzerine tekrar Davalı kuruma başvurarak evlat edininceye kadar koruyucu aile olarak tarafımıza verilmesi istenilmiştir.

Bu isteğe bir yanıt verilmemiştir.

Daha sonra çocuğun Biyolojik Annesi de kuruma başvurarak çocuğunun koruyucu aile olarak davacılara verilmesini istemiştir.

Tüm bunlara rağmen yani 2006 yılından itibaren tüm bu yazışmalar devam etmesine rağmen davalı kurumun her istediği bilgi ve belge kendisine sunulmasına ve SH Uzmanlarınca yapılan inceleme sonucunun olumlu olmasına karşın bir türlü çocuk koruyucu aile sıfatıyla tarafımıza verilmemiştir.

Sürekli ısrarlarımız sonucunda istekten 2 yıl sonra 08.02.2008 tarihli bir yazı ile herhangi bir gerekçe gösterilmeden isteğin red edildiği tarafımıza bildirilmiştir.

- B.M. Çocuklar için Alternatif Bakımın Uygun Kullanım ve Koşulları Klavuzu<sup>10</sup> temel alınarak aile korumasından uzak (özellikle ÇHS Madde 9 ve 20) çocukların bakımı ile ilgili yeni yasal çerçeve, bütüncül politika, programlar ve projeler üretilmelidir.
- Kurum personellerine ve ebeveynlere yönelik şiddet içermeyen ve pozitif disiplin ve pozitif ebeveynlik uygulamalarına, cinsel istismar ve sömürünün önlenmesine ve çocukların alternatif bakım kurumlarında söz konusu olabilecek kötü muamelelere karşı korunmalarına dair eğitim ve bilgilendirme kampanyaları yapılması gerekmektedir. Bunun için Avrupa Konseyi'nden teknik destek alınmalıdır.<sup>11</sup>



Türkiye hükümeti çocuğa karşı şiddeti ortadan kaldırmak için uluslararası ve ulusal ortamda kararlı olduklarını gösterdiler. Örneğin, Avrupa Konseyi'nin Avrupa çapında yürüttüğü "çocuğa karşı şiddete son" kampanyasına destek verdiklerini belirttiler; Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı 30 Temmuz 2007'de Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'ne gönderdiği destek mektubunda ve Çocuktan Sorumlu Devlet Bakanı Nimet Çubukçu tarafından yanda gördüğünüz çocuğa karşı şiddete son imza kampanyasına destek vermiştir.

Bu sözlerin tutulması için gerekli yasal, siyasi, mâli, sosyal önlemlerin alınması için hükümetin atması gereken adımları başlatması beklenmektedir.

10 [http://www.crin.org/docs/DRAFT\\_UN\\_Guidelines.pdf](http://www.crin.org/docs/DRAFT_UN_Guidelines.pdf)

11 [http://www.coe.int/t/dg3/youthfamily/default\\_EN.asp](http://www.coe.int/t/dg3/youthfamily/default_EN.asp)

## VI. Temel sağlık ve refah

Çocuk Hakları Komite'sinin 2001 yılında Türkiye'de çocukların temel sağlık ve refahını olumsuz etkileyen konularla ilgili kaygılarının bazıları hala güncelliğini korumaktadır. Örneğin, Başbakanlık Özürlüler İdaresinin 2002 yılında açıkladığı Özürlüler Araştırması sonuçlarına göre Türkiye'deki çocukların yaklaşık %26'si engellidir ve bunların pek çoğu kurumlara yerleştirilmektedir.<sup>12</sup>

Diğer bir örnek ise son yıllarda sıkça haberlere konu olan bebek ölümleridir. Ülkemizde yılda yaklaşık olarak 1.300.000 doğum gerçekleşmektedir. Bunların % 7 kadarının yüksek riskli olduğu kabul edilirse ülkemizde her yıl yaklaşık 100 000 bebeğin yenidoğan yoğun bakım ünitelerinde tedavi edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Yardımcı üreme tekniklerinin giderek daha fazla kullanılması, çoğu gebelik sayısında ve buna bağlı olarak prematüre doğum ve ölüm sayısında ciddi artışlara yol açmıştır. Daha önceki planlamalarda öngörülme-yen bu durumun ortaya çıkması, yardımcı üreme teknikleri uygulama ilkelerinin tekrar gözden geçirilmesini gerekli hale getirmektedir. Ülkemizde doğan bebeklere ideal şartlarda bakım verilebilmesi için gerekli yenidoğan uzmanı sayısı 600 civarındadır. Bu kapsamda, kadın doğum hekimlerinin, şeflerinin ve öğretim üyelerinin bilgilendirilmeleri, doğum yapılan yerlerin düzey belirleme çalışmalarının yapılması ve yeni bir perinatal organizasyon ağının kurulması gerekmektedir.

Ülkemizde her yıl doğan yaklaşık 1.3 milyon bebekten, en az %10'u, yani 130.000'i düşük doğum ağırlıklıdır (doğduklarında 2500 gr'ın altında). Genel olarak düşük doğum ağırlıklı bebeklerin üçte ikisi prematüredir. Buna göre ülkemizde her yıl 85.000 prematüre bebek doğmaktadır. Ülkemizde bu bebeklerden kaçının öldüğünü bilmiyoruz.

Diğer önemli sorun da doğumların sağlık kurumlarının dışında yapılmasıdır. Halen ülkemizdeki doğumların beşte biri evlerde yapılmaktadır. Doktor ya da hemşire yardımı olmadan yaptırılan doğumların oranı %17'dir. Türkiye'de her yıl en az 250.000 bebek evlerde, sağlık personelinin yardımı olmadan doğmaktadır. Hasta ve küçük bebeklerin nakilleri sadece özel donanımlı ambulanslarla, eğitilmiş doktorlar tarafından yapılabilir. Ülkemizde bu özellikteki ambulans sayısı çok azdır. Yeterli donanımı olmayan bir ambulansa konarak nakledilmeye çalışılan bebeklerde ölme olasılığı, yaşayanlarda da özellikle beyin zedelenmesine bağlı sakatlıklar çok yüksektir.

Ülkemizde yenidoğan bebeklerin nakli konusunda kurumlar arasında bir işbirliği yoktur. Genellikle bu küçük bebekler hastane hastane dolaştırılarak boş küvöz ve solunum cihazı aranmaktadır. Halbuki nakillerin en fazla bir saat içinde yapılması gerekmektedir. Nakil süresi 1.5 saat olduğuunda bile bebeğin ölme riski 2 kat artmaktadır.

### *İlgili ÇHS maddeleri:*

- Madde 18, Ana-babaların, Devlet'in yardımıyla yerine getirecekleri ortak sorumlulukları
- Madde 23, Engelli çocukların hakları
- Madde 24, Çocuğun sağlık ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı
- Madde 26, Sosyal güvence
- Madde 27, Çocuğun uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı

### *Çocuk Hakları Komitesi'nin Kaygı Duyduğu Temel Konular:*

- Kurumlara yerleştirilen engelli çocuk sayısının yüksekliği ve bu çocuklara ayrılan kaynak kıtlığı ve uzman eleman bulunmaması
- Ana ve çocuk sağlığına ilişkin hususların yetersizliği ve coğrafi bölgeler ile sosyo-ekonomik sınıflar bakımından büyük farklılıklar bulunması
- Bebek, çocuk ve anne ölüm oranlarının yanı sıra yetersiz beslenme oranlarının güney doğu bölgesinin kırsal kesimi ile şehirlerin fakir bölgelerinde özellikle yüksek olduğunu
- Bağışıklama programlarının tüm çocukları kapsamadığı ve bağışıklama oranlarının özellikle doğu bölgelerde düşük olduğu
- Yüksek oranlarla gerçekleşen erken yaşta gebelikler, tütün ve uyuşturucu kullanan çocukların ve gençlerin sayısındaki artış, başta frengi olmak üzere cinsel yolla bulaşan hastalık vakalarındaki artış ve gençler arasında giderek artan oranlarda karşılaşılan HIV/AIDS vakaları
- Uyuşturucu bağımlılığını tedavi ve rehabilite etme programları olmak üzere, ruh sağlığı da dahil, gençlerin sağlığı alanına ilişkin programlar ve hizmetlerdeki sınırlılık
- Okullarda cinsel (üreme) sağlığa yönelik yeterli önleme ve bilgilendirme programlarının bulunmaması

12 <http://www.ozida.gov.tr/arastirma/ilerianaliz/ilerianaliz.htm>

Türkiye’de koruyucu hekimliğe gereken önem verilmemekte ve sevk sistemi çalıştırılmamaktadır. Referans hastaneleri gereksiz yere işgal edilmektedir. Yenidoğan Bakım Ünitelerinin standardizasyonu yapılmamakta yeterli personel bulunmadan açılmakta yada işletilmektedir.<sup>13</sup>

Anne ve çocuk sağlığı alanındaki diğer bir gelişme ise Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen Sağlıkta Dönüşüm Programı çerçevesinde sağlık ocakları ve ana çocuk sağlığı aile planlaması merkezlerini yerlerini aile sağlığı birimleri ve toplum sağlığı merkezlerine bırakacak olmalarıdır. Nüfus tabanlı koruyucu sağlık hizmeti modelinden tedavi edici sağlık hizmetlerinin daha ağırlık aldığı ve kısmen özelleştirilen bir sağlık sistemine geçiş yapılmaktadır. Bu durumda çocuk ve adolesanların sağlığının korunması ve geliştirilmesi alanındaki hizmetlerin zayıflaması söz konusudur. Aile Hekimliği Sağlık Hizmet sunumu içinde okul sağlığına yönelik yaklaşım da oldukça yetersiz olarak planlanmaktadır.<sup>14</sup>

Sağlık hizmetlerinde verilen sağlam çocuk izlemelerinde erken çocukluk dönemine ilişkin uygulama bulunmamaktadır. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, perinatal ve neonatal ölüm ve hastalıklara yönelik Perinatal ve Neonatal Ölümünün Önlenmesi Programı, Ana ve Çocuk Ölümünü Önleme Projesi Ana ve Çocuk Ölümünü Önleme Projesi, Yenidoğan Tarama Programı, İyot Yetersizliği Hastalıkları ve Tuzun İyotlanması Programı, Hemoglobunopati Kontrol Programı gibi farklı programları yürütmektedir. Oysa, erken çocukluk gelişiminin izlenmesi sistematik ve tüm çocuklara yönelik bir program şeklinde olması gerekmektedir. Bu program içinde fiziksel büyüme ve gelişmeye ilişkin izlemenin yanı sıra mental ve sosyal gelişimin izlenmesinin mutlaka yer alması gerekmektedir. Ülkemizde yaşayan her çocuğun yaşamın ilk gününden itibaren büyüme ve gelişmesi ile ilgili tüm sağlık hizmetlerine ulaşabilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de “0” yaş grubu bebek ölümlerinin ilk sırasında daha önce de belirtildiği üzere yenidoğan hastalıkları (%49,3) yer almaktadır. Konjenital anomaliler bebek ölümlerinin dörtte birini oluşturmaktadır. Bu tablodan görüldüğü gibi il ve ilçe merkezlerindeki “0” yaş grubu ölümlerin yaklaşık dörtte üçünü gebelik, doğum, doğum sonrası hastalıklar ve konjenital nedenler oluşturmaktadır. Enfeksiyonlara bağlı ölümler ise tüm ölümlerin % 21,1’ini oluşturmaktadır.<sup>15</sup>

Yenidoğan ve erken çocukluk ile ilgili gündemde kaygı uyandıran diğer bir konu ise mama reklamları, anne sütü alma oranlarını düşürmesidir. Konu ile ilgili yasal altyapı bulunmasına rağmen, uygulamanın yetersiz kalması milyonlarca bebeğin hayatını etkilemektedir.

Türkiye’de ergenlik çağı 10-19 yaş grubunun nüfusu 12.568.691 olup, toplam ülke nüfusunun %18’ini oluşturmaktadır. Bu sayı düşünüldüğünde Sağlık Bakanlığı tarafından açılan 23 ilde 38 adet Gençlik Danışmanlık ve Sağlık Hizmet Merkezi’nin ülkede yaygınlaştırılmasına ilişkin müdahalelerin artırılması gerekmektedir.

Son yıllarda yapılan araştırmalar ergenlik çağındaki çocukların üreme sağlığı konularında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını ortaya çıkarmıştır.<sup>16</sup> Ergenlik çağındaki çocukların büyüme ve gelişme sırasında sağlıklı ilgili endişeleri olmaktadır; bu endişeleri için sağlık kuruluşu hizmetlerinden yeterince yararlanamamaktadırlar. Cinsel gelişmenin önemli aşamalarından olan kadınlar için menarş, erkekler için ilk ejakulat öncesinde bu konular hakkında yeterince bilgilendirilmemektedirler. Bu gelişmeleri vücutlarında oldukça öğrenmektedirler. Bilgi kaynaklarının ilk sırasında arkadaşlar ve aile bireyleri gelmektedir. Okul ise bilgi kaynakları arasında yer almamaktadır.

Türkiye’de çocuklar yaklaşık 14-15 yaşına kadar ilköğretim kurumlarındadırlar. Adolesan dönemde cinsel büyüme ve gelişme ilköğretim kurumlarında öğretim görürken başlamaktadır. ERDEP Projesi çerçevesinde ilköğretim 6-8. Sınıflarda üreme ve cinsel sağlık konularında 40 dakikalık bir bilgilendirme dışında, sadece üreme organlarının anatomi ve fizyolojisi ortaöğretim kurumlarının müfredat programı içinde yer almaktadır.<sup>17</sup>

*Örnek Haber: Sağlık hizmetlerine ulaşım  
(Akşam Gazetesi, )*

Adana’da kaçak tüp dolumu yapılan depoda meydana gelen patlamada 8 yaşındaki İ.Y. ile dayısı A.G. (19) yangında feci şekilde yaralandı. Ambulans gecikince yaralılar özel hastaneye götürüldü. Merkez’de ilk müdahaleleri yapıldı. Vücutlarında 3. derece yanıklar oluşan dayı-yeğene ilk müdahale yapıldı. Ancak fatura ödenmeyince 2 yaralı rehlin alındı. Yaralılar, acı içinde dakikalarca bir sağa bir sola koştu. Sonunda araya giren polis sayesinde devlet hastanesine sevk yapılabildi.

13 “Ülkemizde Yenidoğan Bebekler Sorunu ve Çözümleri için Öneriler” Prof. Dr. Murat Yurdakök (2008, Türk Neonatoloji Derneği).

14 Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, 2008.

15 Tezcan S ve Özcebe H. Türkiye’de Bebek ve Beş Yaş Altı Çocuk Ölümleri. 47. Milli Pediatri Kongresi, İstanbul. 21-23 Ekim 2003.

16 Türkiye Üreme Sağlığı Progamı, Sağlık Bakanlığı ve Avrupa Komisyonu [http://sbu.saglik.gov.tr/tusp/turkce/mudahale\\_alanlari/genclik/gene\\_bilgi.asp](http://sbu.saglik.gov.tr/tusp/turkce/mudahale_alanlari/genclik/gene_bilgi.asp)

17 Özcebe H, Ünalan T, Türkyılmaz S ve Coşkun Y. Türkiye Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması, Nüfusbilim Derneği ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Aralık 2007.

## Öneriler

- Türkiye'nin 30 Mart 2007'de imzaladığı Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin biran önce TBMM tarafından onaylanması ve Sözleşme'nin İzleme Mekanizması'nın kabulünü içeren İhtiyari Protokol'un imzalanıp onaylanması Türkiye'de milyonlarca engelli çocuğun haklarının daha iyi korunması için önem taşımaktadır.
- Türkiye'de genel olarak sağlık insan gücü ve bu olay özelinde hemşire sayısı yetersiz olup, sağlık insan gücü planlamasıyla ilgili kurumlarca gözden geçirilmeli sağlık alanında yeni programlar açılmalı ve mevcutların kontenjanları olabildiğince arttırılmalıdır.
- Öncelikle sağlık hizmetlerinin sunumu, yasa ve uygulama değişikliğine ilişkin durum değerlendirmesinin yapılması gereklidir. Sonuçların başarılı olması durumunda yaygınlaştırmanın daha sonra gündeme gelmesi gerekmektedir. Türkiye'de şimdiye kadar edinilen deneyimlere göre getirilmeye çalışılan sistem başarısız olacaktır. Bu nedenle sağlık hizmet sunumu modelinin tamamen değiştirilmesi yerine halen ülke genelinde olan sağlık hizmet modelinin aksayan yönlerinin düzeltilerek uygulanmasıdır.
- İlköğretim müfredatı içinde yaş gruplarına yönelik olarak üreme sağlık bilgilerinin verilmesi gerekmektedir.
- Obezite çocuklar açısından önemli bir sorun, beslenme alışkanlıkları ve tüketim alışkanlıkları üzerinde durulabilir. Mevcut obezlerin daha aktif yaşama katılmalarına dönük programlar geliştirilebilir. Anne babaların aşırı kaygılarını önleyici programlar olabilir. Özellikle sosyal ve ekonomik düzeyi iyi ailelerde beslenme giderek daha büyük bir sorun haline gelmektedir. Çocuklar üzerinde aşırı bir yemek yeme baskısı yaratılmaktadır. Yememe gibi bir sorun doğmaktadır. Çocukların içerisindeki biyolojik ritm sosyal etkenlerle bozulmaktadır. Aşırı tüketim kültürünün getirdiği sorunlarda korumak, cep telefonları ve internet bağımlılığı çocukların yaşamını önemli ölçüde etkilemektedir. Aşırı tüketim ve yetersiz hareket önemli tehditlerden biridir. Bunların zararlı etkilerinden korunmaya dönük, aileler için kılavuzlar geliştirilebilir.



## VII. Eğitim, boş zaman ve kültürel etkinlikler

Çocuk Hakları Komitesi'nin 2001 tarihli Türkiye'ye dair Sonuç Gözlemleri'ni yanıtlamasından bu yana eğitim alanında da birçok ilerleme kaydedilmiştir. Zorunlu eğitimde bölgesel farklılıkların ve kız çocuklarının okula kayıt ve devamını arttırmaya yönelik pekçok adım atılmıştır. Yine de hala eğitimde bölgesel farklılıklar ve cinsiyet eşitliği konusunda atılması gereken adımlar olduğu bilinmektedir.

Eğitim alanında, Komite'nin Sonuç Gözlemleri'nde yer almayan başka konular da vardır. Örneğin, Sağlık Bakanlığı'nın birinci basamak sağlık hizmetleri içinde çocukların sağlam çocuk izlemeleri 0-6 yaş grubu ile sınırlıdır. Okul sağlığı hizmetleri ise Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortak çalışmaları ile daha çok taramalar, aşı programlarının yürütülmesi ya da güncel sağlık sorunlarına yönelik yürütülmektedir. Çocuk korumanın ilk adımlarından biri çocuğa onun anlayabileceği, ulaşabileceği, güncel bilgi sağlamaktır. Bu bağlamda, okul sağlığı ve sağlık eğitimi ile ilgili milyonlarca çocuğun sağlığını etkileyen bir sağlık eğitimi boşluğu bulunduğu söylenebilir.

Diğer bir konu ise son yıllarda okul çağı çocukları için trafik güvenliği sorun olarak gündeme gelmektedir. 2005 yılından bu yana yüzlerce haber gazetelerde çıkmıştır. Yan taraftaki haberde de görülebileceği gibi, öğrenci servisleri ile ilgili yasal durum iyice gözden geçirilmek zorundadır.

Çocukların eğitim görmeleri gerektiği zamanlarda ve diğer zamanlarda görevlendirilmeleri çocukların hem yüksek yararına aykırı hem de eğitim haklarının bizzat devlet eliyle sömürülmesi anlamına gelmektedir. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği'nin gözlemleri ve konuyla ilgili çıkan haberler bu iddiayı kanıtlamaktadır. Öğrenci çocuklar, resmi bayramlarda okulları dışında yapılan törenlerde yürüyüş, gösteri yapma, vb. amaçlarla ve bunun dışında bazen devlet büyüklerini karşılama amacıyla görevlendirilmektedir. Çocuklar, bu uygulamalara katılmaları için öğretmenleri ve idare tarafından zorlanmakta, yoklama, not, korkutma, vb. baskı unsuru kullanılmaktadır. Bu uygulamalar esnasında çocuklar saatlerce ve uygun olmayan koşullarda (soğuk, sıcak, yağmur, kar, rüzgâr, vb.) bekletilmekte ve sağlıkları bu durumdan olumsuz olarak etkilenebilmektedir. Bu olumsuzlukların önüne geçilebilmek üzere öğrenci çocuklar, kendi istekleri ve ailelerinin izinleri dışında, bu tür faaliyetler içerisinde görev almaya zorlanmamalıdır.

Diğer bir konu ise okulda ve eğitim ortamlarında çocuğa karşı şiddet konusudur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin "Çocuklarda ve Gençlerde Artan Şiddet Eğilimi ile Okullarda Meydana Gelen Olayların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu" nun raporuna göre ülkemizde lisede okuyan gençlerin %22'si son üç ay içinde fiziksel şiddet, %53'ü sözel şiddet, %36,3'ü duygusal şiddet ve %15,8'i cinsel şiddet ile karşılaştığını belirtmiştir. Gençler şiddet ile okulda, evde ve sokakta karşılaşmaktadırlar. Erkekler sokakta şiddete kızlara göre daha fazla, kızlar ise evde şiddete erkeklere göre daha fazla maruz kalmaktadır. Gençlerde şiddet görülmesini psikolojik ve davranışsal özellikler, daha önce şiddete maruz kalma, ruh sağlığını kötü olarak değerlendirme, aile içi şiddetin olması, annenin ve babanın öğrenim düzeyinin düşük olması, arkadaşların şiddete katılması, ekonomik durumun kötüleşmesi, sigara, alkol ve madde kullanımı, baba ve annenin gelir getiren

İlgili ÇHS maddeleri:

- Madde 28, Çocuğun eğitim hakkı
- Madde 29, Eğitimin hedefleri
- Madde 31, Çocuğun boş zaman değerlendirme; dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere katılma hakkı

Çocuk Hakları Komitesi'nin Kaygı Duyduğu Temel Konular:

- Başta kırsal kesimde yaşayanlar olmak üzere kızlar arasında 3. sınıftan sonra okulu terk etme oranlarının yüksekliği
- Eğitimin kalitesindeki gerilemeyi
- Yeterli katılımı sağlamayan öğretim yöntemleri
- Eğitilmiş personelin ve bilhassa büyük metropollerde ve güney doğuda, özellikle sınıflar bakımından olmak üzere donanım eksikliği

*Örnek Haber: Öğrenci servisleri*

*Takvim, 12 Ekim 2008*

Öğrenci servisleriyle ilgili yönetmelik değişikliği yapıldı. Buna göre, ölümlü trafik kazalarına karışan şoförler de artık servis aracı kullanabilecek. Yönetmelik değişikliği öncesinde bilinçli taksirli olarak ölümlü trafik kazalarına karışan kişiler okul servis araçları şoförlüğü yapamıyordu. Ayrıca, araçların servis hizmeti vermesi için bundan böyle ticari tescil belgesi alması da gerekiyor.

### Örnek Haber: Ders yerine gösteri

Terörü protesto mitingleri çığ gibi büyürken, gösterilere çocukların da götürülmesi endişe yaratıyor. Çünkü uzmanlar, çocukların ruhsal travmaya sürüklenebileceği uyarısını yapıyor

Hakkâri'de 12 askerin şehit olmasının ardından yurt genelinde yapılan protesto gösterilerine çocukların katılmasının, ruh sağlıkları üzerinde olumsuz etki yaratacağı uyarısı yapıldı. Prof. Dr. Bengi Semerci, son günlerde yaşanan terör eylemleri nedeniyle oluşan ortamda çocukların travma yaşayabileceğini söyleyerek, "Hayatlarının başında, şiddeti, terörün acımazlığını görürlerse, şiddet ve baskıyı kanıksamış erişkinler olarak yaşamaya devam ederler. Terör bir travma yaratır" dedi.

Gerek psikologların uyarıları, gerekse Milli Eğitim Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün okul yöneticilerine "Çocukları sokaktan uzak tutun" talimatlarına rağmen dün birçok ilde yapılan gösterilere çocukların yoğunlukla katılması dikkat çekti.

Denizlispor taraftarı bir grup olan Çınar Gençlik, dün cuma namazından sonra Delikliçınar Meydanı'nda, "Teröre Lanet Eylemi" yaptı. Eyleme, Hürriyet İlköğretim Okulu'nun 150 öğrencisi bayraklar ve dövizlerle katıldı. Derste olması gereken öğrencileri gören polisler, okul yönetimini arayarak durumu bildirdi.

Doğan Haber Ajansı, 27 Ekim 2007

işinin olmaması (yoksulluk), çeteleşme, kumar oynama ve TV seyretme yaşanan çevrenin güvensiz olarak algılanması, yaşadığı çevre konusunda duyarsız olma, şiddeti destekleyen değerler ve zayıf güvenlik/adalet sisteminin etkilediği bulunmuştur.<sup>18</sup>

## Öneriler

- Öğrencilerin sağlık ile ilgili izlemeleri Sağlık Bakanlığı'nın sorumluluğunda olmalı; ancak sağlığı koruma ile geliştirme davranışlarının ve yaşam becerilerinin geliştirilmesinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın ek olarak sorumluluğunun olması gerekir.
- Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığının ortaklaşa bir Okul Sağlığı Politikası belirlemesi gerekmektedir. Bu okul sağlığı politikası yaklaşımı, öğrencilerin sağlığını koruma ve geliştirmeyi hedeflemeli; sağlık sorunları ile karşılaşıldığında çözebilecek şekilde düzenlenmeli; kronik sağlık sorunu olan çocuklara yönelik tedavi ve rehabilitasyonu destekleyen bir yapıya sahip olmalı; yaralanmaların önlenmesine ilişkin yaklaşımı içermeli; gıda hijyeni, sağlıklı okul çevresi ve trafik güvenliği açısından güvenli olmalıdır.
- Şiddetin her türüsünü dışlayan bir eğitim programı oluşturulmalı, hem müfredat hem de ders kitapları şiddeti normalleştiren/normal gösteren söz ve imgelerden arındırılmalıdır.
- Eğitimin kabul edilebilir nitelikte olması için, her türlü şiddet ve istismardan tümüyle arındırılmış olması gerekmektedir. Şiddet ve istismar öğretmen ve her kademedeki diğer personelden kaynaklanabileceği gibi, diğer öğrencilerden ve okul çevresindeki gruplardan da kaynaklanabilir. Ancak, önlemlere rağmen gerçekleşen şiddet ve istismara ilişkin etkili ve hızlı idari ve yargısal başvuru yolları sağlanmalıdır. Çocuğun özellikle öğretmenleri ve okul yönetimi karşısında son derece kırılğan olduğu, okulda kendisine örnek teşkil etmesi gereken kimselerden şiddet gören çocuğun, aynı zamanda şiddet kullanmayı da öğrendiği gözetilerek, şiddet ve istismar uygulayan kimseler hakkında yasal işlemlerin başlatılmasında ihmal gösterilmemesi gerekmektedir. Bu kimselere uygulanacak yaptırım, görev yerlerinin değiştirilmesi olmamalı, bu kimselerin şiddet ve istismar konusunda gerekli eğitimden ve hatta rehabilitasyondan geçirilmelidir. Aksi takdirde, şiddet ve istismarın önüne geçilemeyecek, sadece uygulandığı fiziksel mekân değiştirilmiş olacaktır. Eğitimciler ve diğer okul personeli ile ilgili disiplin soruşturmaları bakımından Devlet Memurları Kanunu haricinde ayrı bir disiplin yönetmeliğinin oluşturulması ve burada disiplin cezası öngörülecek fiiller arasında şiddet, ihmal ve istismar mutlaka ayrıntılı şekilde tanımlanarak yer almalıdır.
- Okullarda öğrenci çocuklara öğrencilik işi dışında başka bir görev (nöbetçilik, temizlik, taşıma, vb.) yaptırılmamalı, bu görevleri yapmaları konusunda baskı uygulanmamalıdır.

<sup>18</sup> [http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/arastirma\\_onergesi\\_sd.onerge\\_bilgileri?kanunlar\\_sira\\_no=491](http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/arastirma_onergesi_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=491). Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2007.

<sup>19</sup> İdil Işıl Gül, Ulaş Karan (2008). Eğitimde Haklar: Okullarda Çocuğun Bedensel, Duyusal ve Ruhsal Sağlığının İhmal, İstismar ve Şiddetten Korunması (Taslak Rapor), Eğitim Reformu Girişimi

## VIII. Özel koruma önlemleri

### Çocuk Adaleti Sistemi

Ülkemizdeki çocuk adalet sistemini özetlemek için, öncelikle mevzuata ve yetkili kurumlara bakmamız gerekir. Türkiye’de kanunla ihtilafa düşmüş çocuk ve gençlerin cezalandırılması ile ilgili yasalar özel bir cezai sistem içine dahil edilmemiştir, aksine, indirilmiş ve kısıtlı olmakla beraber, yetişkinlere uygulanan cezalar çocuklara da uygulanmaktadır. Bu sebeple, Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu, kanunla ihtilafa düşmüş çocuk ve gençler için çok geniş çaplı uygulamalar getirmiştir. Ceza Kanunundaki genç suçlularla ilgili mevzuatlar incelendiğinde, bir suç işlendikten sonra, cezai bir tedbirle karşılık vermeye dayalı geleneksel anlayışın hüküm sürdüğünü söylemek mümkündür. Yaygın olarak varsayıldığı gibi, suç kontrol modeli de denilen geleneksel yaklaşım, suç davranışının nedenlerini ya da suça itilmiş gencin, ailenin veya toplumun durumunun iyileştirilmesine atıfta bulunmaz. Bu model suçu bastırmak ve toplumu sapsmalardan korumak amacı güttüğünden, caydırıcılığı güçlendirmek için tutuklama, alıkoyma ve hapsedme gibi yaptırımlara dayalıdır. Bu geleneksel yaklaşım çerçevesinde kanunla ihtilafa düşmüş çocukların korunması, topluma yeniden entegre edilmeleri ve yeniden eğitilmelerinde yetersizlikler olduğu için koruma ve refah modelleri gibi alternatif yaklaşımların ortaya çıkması gerekli olmuştur. 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Ceza infaz ve Güvenlik Önlemleri Kanunu (2004 tarihli 5275 no’lu kanun) ve yine 2005 yılında yürürlüğe giren 5402 no’lu Denetimli Serbestlik Hizmetleri ve Koruma Kurulları Kanunu bu toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapılmış kanunlardır.

Kanunla ihtilafa düşmüş çocuk ve gençlere özgü bir adalet sistemi olmamasına rağmen, Çocuk Koruma Kanunu’nun (ÇKK) 31. maddesi altında düzenlenmiş bir çocuk polisi mevcuttur. Yine ÇKK’nın 29. maddesi gereğince, Cumhuriyet Başsavcılığı’nda bir Çocuk Bürosu kurulmuştur. Bu büro, çocukların karıştığı suçlarla ilgili soruşturmaları yürütmek üzere kurulmuştur. Ayrıca ÇKK 25. maddesi uyarınca suçlanan çocuklar için özel mahkemeler oluşturulmuştur.

#### *İlgili ÇHS maddeleri:*

- Madde 22, Mülteci çocuklar
- Madde 30, Azınlıklara ya da yerli halklara mensup çocuklar
- Madde 32, Çocuk işçiliği
- Madde 33, Çocuklar ve uyuşturucu kullanımı
- Madde 34, Çocukların cinsel sömürüye maruz kalması
- Madde 35, Çocuk satılmalarının, kaçırılmalarının ve fuhuşa zorlanmalarının önlenmesi
- Madde 37, Sömürünün diğer biçimlerine karşı korunma
- Madde 38, Silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların korunması
- Madde 39, Yeniden sağlığa kavuşturucu bakım
- Madde 40, Çocuk adalet sisteminin yönetimi

#### *Çocuk Hakları Komitesi’nin Kaygı Duyduğu Temel Konular:*

- Avrupa ülkelerinden gelen ve mülteci statüsü kazanmak isteyen kişilere mülteci statüsü tanınmasını; bu nedenle Avrupa kökenli olmayan mülteci statüsü arayan çocuklara kendilerini kabul edecek üçüncü bir ülke bulana kadar geçici olarak bu statünün verildiğini, dolayısıyla bu çocukların genellikle eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmadığı
- İç göçe tabi tutulmuş çocuk sayısının yüksekliği
- Göç etmiş çocukların iskan edilme, sağlık hizmetleri ve eğitim bakımından sınırlı olanaklara sahip bulunduğu
- Çalışan çocuklar bakımından halen kesin bir yasal istihdam edilme yaşı sınırlamasının bulunmaması
- İş yaşamına girmiş çocukların sayısının yüksekliği ve özellikle yasal düzenlemelerde daha az korunduğu gözlemlenen tarlada, ev içi işlerde, küçük kuruluşlarda ve sokakta çalışan çocukların çok oluşu
- Ticari anlamda cinsel sömürü de dahil, çocukların ekonomik sömürünün tüm biçimleri ile mücadele edecek nitelikte ve çocukları koruyacak tedbirler olmayışı
- Sokaklarda çok sayıda çocuğun yaşadığını ve bu çocuklara yardımın genellikle sadece sivil toplum kuruluşları tarafından sağlandığı
- Çocuk ceza adaleti hakkındaki ulusal mevzuat ile aynı konuya ilişkin Sözleşme ilkeleri arasındaki önemli çelişkiler
- Cezai ehliyet bakımından asgari yaştan 11 olması
- 15-18 yaş arası çocukların Ceza Kanununa tabi tutulması
- Göz altına almanın son çare olarak kullanılmaması
- Çocuk Mahkemeleri sayısının çok az olması ve doğu illerinde olmaması
- Hapishane koşullarının olumsuzluğu ve göz altı süresi boyunca yeterli eğitime, rehabilitasyona ve topluma yeniden katılmaya yönelik programlar sağlanmaması

5237 no'lu Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 6. maddesine göre, 18 yaşını doldurmamış kişiler çocuk olarak tanımlanmaktadır. ÇKK 3. madde de çocuğu, daha erken yaşta ergin olsa bile on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlar. Bundan ötürü ülkemizde çocuğun kanuni tanımı, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Konvansiyonu'na uygun olarak düzeltilmiş ve Türk mevzuatında ilk kez, 18 yaş altındaki her kişi çocuk olarak tanımlanmıştır.

TCK uyarınca, cezai sorumluluk 12 yaşından itibaren başlamaktadır. 12 yaşını doldurmamış çocuklar hapis cezasına çarptırılmaz, onlar için yalnızca güvenlik önlemleri konulabilir. Tam cezai sorumluluğa geçiş yaşı 18'dir. 12 yaşından küçük hiç bir çocuk herhangi bir suçtan ötürü tutuklanamaz. 12 yaşından küçük çocuğun suç işlemesi halinde, Çocuk Koruma Kanunu'nca düzenlenmiş koruyucu ve destekleyici tedbirler uygulanabilir. Bahsi geçen bu tedbirlerin, ilk ve en önemli amacı çocuğun aile ortamı içinde korunmasıdır ve danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri olarak sıralanabilirler.

TCK 12-15 ve 15-18 yaş grupları arasında bir ayırım gözetmektedir. 12-15 yaş grubu arasındaki her çocuk için Sosyal İnceleme Raporu (SİR) hazırlanır ve mutlaka Adli Tıp Rapor'u alınması gerekir. Bu Adli Tıp Raporu'na göre bu gruptaki çocuklar ya 12 yaş altı, ya da 15-18 yaş grubu çocukların tabi oldukları hükümlere göre yargılanırlar.

7.Madde gereğince, bu tedbirler ya çocuğun annesi, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kişi veya savcının isteği üzerine, ya da çocuk hakimi tarafından görev gereği verilebilir. Kararda hangi tedbirin verildiği belirtilir. Hakim birden çok tedbir kararı verebileceği gibi, denetimli serbestlik kararı da verebilir.

Sonuç olarak Türkiye'de suça karışan çocuk korunmaya muhtaç olarak algılanmamaktadır. Uygulamada bu durum,

- a. Suça karışan kanunla ihtilafa düşmüş çocuk ve gençlerin maddi-manevi izole edilmesine,
- b. Suç durumu söz konusu olduğunda cezacı anlayışın egemen olmasına,

neden olmaktadır. Ayrıca Türkiye'de henüz ne refah modeli olarak bilinen eski yaklaşım, ne de onarıcı adalet olarak bilinen yeni eğilimler uygulamada yaygın olarak kullanılmaktadır.

## **Genel Olarak Gözlemlenen Sorunlar**

### **Soruşturma öncesi**

1. Eğitimli, sistemli bir 'Çocuk Polisi' var ama ifade alma, yer gösterme konularında yönetmelik ve TCK polise maaşef yetki tanımıyor. İfade alma konusunda savcı yetkili fakat o da çocuk hakları alanında yeterince donanımlı değil.
2. Olaya müdahale eden yetişkin polisi çocuk polisine haber verene kadar çocuğa karşı çeşitli hak ihlalleri yetişkin polisi tarafından gerçekleştirilebiliyor.
3. Atama yönetmeliği eğitimli çocuk polisinin sürekli görev yapmasını engelliyor.
4. Halen kelepçe ve zincir kullanıldığına dair bazı duyumlar alınmaktadır. Poliste bu durum nispeten çok azaldığı halde özellikle jandarma yönünde bu konuda eleştiriler bulunmaktadır.

### **Soruşturma Aşaması**

5. Çocuk mahkemeleri savcılarını ÇHS konularında eğitim almıştır. Buna rağmen konuyla ilgili yeterli duyarlılığa henüz ulaşamadığı yönünde duyumlar bulunmaktadır.
6. Çocuklar, 2005 yılında yürürlüğe giren ceza adaleti alternatiflerinden; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 5402 No'lu Denetimli Serbestlik Hizmetleri ve Koruma Kurulları Kanunu'ndan pek yararlanmamaktadırlar. Bunun nedeni konusunda bilgi bulunmamaktadır. Yeni teşkilatlanan sisteme güvensizlik olabilir.

### **Yargı Aşaması:**

Çocuk mahkemeleri kanununun çıktığı tarih itibariyle yürürlüğe girdiği günden bu yana 40'ın üzerinde çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemesi açılmıştır. Bu gelişmeler sevindirici olmakla birlikte; çocuklar hala çocuk mahkemesi sıfatıyla başka mahkemelerde de yargılanabilmektedir.

7. Çocuklar halen, çocuk mahkemesi sıfatıyla başka mahkemeler tarafından yargılanabilmektedir. Bu durum, çocuk hakları hakkında belli bir duyarlık ve bilince sahip olmamaktan kaynaklanan ciddi hak ihlallerine neden olabilmektedir. Örneğin bir vakada bir ağır ceza mahkemesi, delil yetersizliği olduğu halde 14 yaşındaki bir çocuğu 4 ay tutuklu yargılamıştır. Çocuk aslında okullu bir çocuktur ve normal bir başarı düzeyine sahiptir.

8. Kanunlarda, 15 yaşının üstünde olan terör suçlusu çocukların ağır cezalarda yargılanması öngörülmektedir. Bu durum ÇHS bakımından kesinlikle kabul edilebilir değildir.
9. Çocuk mahkemelerindeki dosya sayısı çok fazla. İş yükünü azaltmak amacıyla dosyalara gereken özen gösterilemiyor. Bu durum çeşitli hak ihlallerine neden olabiliyor. Örneğin bir genç, işlediği fiil karşılığında Halk Eğitim’de gümüş kurslarına gitme cezası almıştır, ancak bu gencin yaşı artık 25 olmuş, bu arada evlenmiş ve bir iş sahibi olmuştur. Yaptığı iş de gümüş işlemeciliğidir.
10. Çocuk hakkında hazırlanması gereken sosyal inceleme raporları, kanunun da öngördüğü şekliyle 12-15 yaş arası için hazırlanmaktadır. Bu durum 18 yaş sınırını dikkate almadığı gerekçesiyle ÇHS’ye aykırıdır. 15’in üzerinde olan çocuklar haklarında daha etkin ve verimli bir uygulama haklarından mahrum kalmaktadırlar.
11. Hazırlanan SİR’ler ise araç-gereç ve mekan olanaksızlıkları ile iş yükü gibi gerekçelerle sadece görüşme formu şeklinde yapılabilmektedir.
12. Adli Tabip tarafından muayeneyi takiben bir cezai ehliyeti vardır/yoktur raporu verilmektedir. Adli Tabip çocuğun yaşını ve herhangi bir psikolojik sendromu veya zeka engelinin olup olmadığını tespit etmek için bir muayene yapmaktadır. Sonuçta, 12 yaşını doldurmuş ve zeka engeli olmayan her çocuğun davranışının sonuçlarını ve yasal yükümlülüklerini algılayabilecek ve buna uygun olarak karar verebilecek kapasitede olduğu varsayılmaktadır. Adli Tabiplerce hazırlanan raporların hemen hemen tümü olumludur.
13. Yargıtay da dosyalar çok uzun zaman bekliyor. 2000’li yılların başında sivil bir girişimle temyize giden çocuk dosyalarının üzerine özel bir damga vurulması sağlandığı halde, maalesef temyiz incelemesi süresinde etkin bir azalma olamamıştır. Bunun için alternatif çözümler gerekmede bu amaçla çocuk dosyalarına bakan ayrı bir çocuk dairesinin kurulması gerekmektedir.
14. Uygulamada çocuklar, tutuklu ve hükümlü olarak bir aradalar. Bu durumda tutuklunun ayrı bir statüsü olmuyor. Örneğin çocuk koğuşunda 10 çocuk varsa bunların bir kısmı tutuklu bir kısmı hükümlü olabiliyor. Yargılama ve temyiz süreçleri uzun sürdüğünden çocuk tutuklandığı andan itibaren kapalı kuruma konuyor ve bu durumda eğitimevine kolay kolay ulaşamıyor. Cezası ne zaman kesinleşirse ancak o zaman eğitimevine yollanıyor. Bu durum iki yıla yakın bir süreyi bulabiliyor. Zaten suç yaşı 16-17 olduğundan cezası kesinleştiğinde yaşı 18 olan çocuk eğitimevi hakkını kaybetmiş oluyor.
15. Ülkemizde sadece 2 çocuk tutukevi bulunmaktadır. Bu sayı kesinlikle yeterli değildir.

**Beraat eden, hakkında korunma kararı verilen, ceza alıp denetimli serbestlik almayan, para cezası verilen, hakkında uzlaşma yapılan çocuklar:**

16. Hakkında bir kararlar verilen çocuklarla ilgili sosyal destek mekanizmaları ya yok, ya da verimli ve etkili bir şekilde işlemiyor. 2006 yılı kayıtlarına göre 150 bin dosya işlemde bulunmaktadır. TÜİK kayıtlarına göre 2005 yılında 14195 vaka güvenlik birimlerinin kaydı altına alınmıştır. Bu sayının sabit olduğu farz edilirse günümüzde yargı sistemine dahil olan dosya sayısının yaklaşık 170 bin civarında olduğu söylenebilir. Yine bugünün rakamlarıyla yaklaşık 3000 kadar dosya ceza infaz kurumlarında, 7000 kadarı da denetimli serbestlik şubelerinde bulunmaktadır. Yine bugünün rakamlarıyla yaklaşık olarak 10 bin çocuk da Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri’nin koruması altında bulunmaktadır. Bu durumda 130 bin kadar dosyanın akibeti belli değildir. Bunların suç tekrarlarıyla ilgili durumları da bir muammadır. Ne yazık ki sayıların yeterliliği de sorgulanabilir. Bu durum büyük oranda bir hak ihlalinin mevcut olduğunu göstermektedir.
17. Korunma tedbirlerinin verilmesi için gerekli inceleme yapılmamaktadır. Tedbir kararı suça itilmiş ve cezai sorumluluğu olmayan çocuklar için duruşma yapılmaksızın verilmektedir. Bir başka ifadeyle, suçlanan çocuk davalı haklarından mahrum bırakılmaktadır.
18. Uzlaşma müessesesi görüntüde var ancak sorumluları belli değil. Para merkezli bir sistem olarak görünüyor. Belli bir sisteme sahip olması gerekirken ‘uzlaş ’ vb. yaklaşımlarla alaylı tabir edeceğimiz tarzda uygulanıyor. Uzlaşma sisteminin TCK’ya dahil edilmesinin üzerinden 3 yıl zaman geçmiş olmasına rağmen halen bir teşkilatın kurulmamış olması, bu haktan yararlanabilecek bir çocuk açısından hak ihlali olarak değerlendirilebilir.

“Esrar içmeyi seven ve bunu marifet sayan kişilerle birlikte aynı çevrede yaşıyoruz” (Yaş 14).

“Evimizin ... da olması çok kötü. Suç ortamından uzak bir çevrede olsaydık daha iyi olurdu. ... çevresi hiç güvenli değil (Yaş 16).

“... çevresi... Çevrede huzur bulamazsın ki, hırsızlık yapan mı ararsın, esrar kullanan mı ararsın. Doğru düzgün yürürken bile gelip çatarlar sana” (Yaş 17).

19. Özellikle suça karışan çocukların korunma kararı ya da eğitim tedbiri alması durumunda, ilgili bölgedeki adli teşkilat, yerel yönetim teşkilatı ve merkez teşkilat arasında olması gereken işbirliği yerine olmaması gereken bir sürtüşme ve gerginlik olduğu gözlenmiştir. Kurumlar arası ortak dilin eksikliği , bir çocuk politikasının yokluğu çocuk hakları ihlallerinin yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

#### **Kurumda Ceza İnfaz Aşaması:**

20. Ülkemizde 3 eğitimevi bulunmaktadır. Ocak 2008 itibariyle 3000'e yakın çocuk cezaevinde 130 kadarı ise eğitimevinde, diğerleri ise yetişkinlerin barındırıldığı ceza infaz kurumlarının varsa çocuk bölümlerinde bulunuyor. Kız çocukların hiç bir şekilde kendilerine özel bir bölümleri ya da ceza kurumları bulunmamaktadır. Bu durum çok ciddi hak ihlallerine neden olmaktadır. Ankara özelinde haklarında özgürlüğünden yoksun bırakılan kız çocukların sayısının mayıs 2008 itibariyle 15 olduğu yönünde bilgi alınmıştır.
21. Bugün Ankara Eğitimevinde bulunan çocuklara çeşitli programlar hazırlanmıştır. Bunların arasında psikolojik destek programları da bulunmaktadır. Ancak bunların uygulanması konusunda halen sıkıntılar çekilmektedir.
22. İyileştirme (treatment) çalışmaları kağıt üzerinde görünüyor. Uygulamada çatışma olasılığı, personel yetersizliği vb. gerekçelerle son derece az sayıda çocukla bu çalışmaların yapıldığı tespit edilmiştir. (örneğin 3 çocukla okuma-yazma kursu, 2 çocukla resim dersi vb.)

#### **Toplumda Ceza İnfaz Aşaması:**

- a. Türkiye de 2005 yılında yürürlüğe giren yeni TCK' da "Denetimli Serbestlik" (DS) adı altında uygulamaya konan sistem; günümüz için olumlu bir mekanizma olmasına rağmen hem Türk ceza kanununun ceza verme yaklaşımındaki egemen anlayış hem de uygulamadaki aksaklıklar nedeniyle Türkiye de diğer pek çok uygulayıcı ülkelerden farklı olarak yeterince etkin bir şekilde işletilememektedir. Bu nedenle de pek çok uygulama sorununa neden olmaktadır. Cezalandırıcı düşünce anlayışı nedeniyle örneğin bir vakada olay disiplin yönetmeliği çerçevesinde çözülebilecekken adalet sistemine yansımış ve çocuk 5 yıllık bir DS cezası almıştır.
- b. DS sistemi bir ceza infaz sistemi olarak kurulmuş, TCK'ya bağlı ve ÇKK kapsamında ceza verme anlayışı egemen şekilde tasarlanmış ve bu şekilde de uygulanmaktadır. Halbuki çocuklar açısından bir sosyal refah ve koruma uygulaması olarak tasarlanması ve bu şekilde uygulanması gerekmektedir. Üç sene geçmiş olmasına rağmen çok az DS kararı verilmektedir. Hakimler bu konuda duyarsız ve cesur kararlar vermekten uzaktır. Kararla birlikte verilen yükümlülük suç tekrarını önlemekte son derece yetersiz kalmaktadır.
- c. DS gerçekte hitap etmesi gereken kitleye hitap etmiyor. Sistemin içinde, "gençlik hatası" tabir edilen gençler var, asıl suç tekrarı tehlikesi taşıyanlar ise yok.
- d. DS ile birlikte verilen yükümlülük ve tedbirler gerçekçilikten ve suç önleme kaygısından uzaktır. Bir vakada çocuğa düğünlere gitmeme cezası verilmiştir, halbuki çocuk ve ailesi geçimlerini düğünlerde çalgı çalmakla kazanmaktadır. Çocuk hakkında hazırlanan DS raporu bu sorunu hakime iletmekle birlikte hakim, sorunu görmezden gelebilmekte, bu durumda da çocuğa verilen cezanın infazında göz yumma durumu hasıl olabilmektedir.
- e. Koruma kurulları gibi toplumsal ağ oluşturma çabasında olan kurumlar strateji geliştirmek yerine 'hayır işi' tabir edilen şekilde çalışmaktadır. Kurullardaki hiyerarşi, ortak çalışma yapmayı engellemektedir.
- f. DS mağdurları da kapsadığı halde bir mağdur tanımı üzerinde hem fikir olunmadığı gözlenmiştir. Ayrıca, DS kapsamında şu ana kadar suçtan zarar gören kişiler arasında hizmet alan çocuk sayısının maalesef son derece düşük olduğu gözlenmiştir.

#### **Tahliye ve Sonrası Aşaması:**

23. Tahliye öncesi ön hazırlık yapılmamaktadır. Kurumlardaki uzman ve idarecilerin kişisel çabalarıyla yürütülen bu işlemlerde belli bir standart bulunmamaktadır.
24. İnfaz sonrasında ise; çocuğun toplum içinde güçlendirilmesine ilişkin çocuğa yönelik herhangi bir güvence sağlanmadığı açıktır.

"Bir aile değiliz ki... Herkesin birbirinden ayrı hayatları var, bir pansiyonda yaşayan insanlar gibiyiz. Ama ailede herkesin bir sorumluluğu olmalı, ama yine de herkes düşünüyor aileyi..." (Yaş, 18).

## Şiddet ve sonuçları

Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Ankara Şubesi'ne bağlı Çocuk ve Ergen Danışma Birimi'ne başvuran ya da kurumlardan yönlendirilen, 14-21 yaşları arasındaki çocuklarda yapılan bir araştırmanın bulguları; görüşülen çocukların, çocukluk yaşantısından başlayarak aileleri tarafından ihmal ve istismara maruz kaldıkları, eğitim yaşamları içerisinde öğretmenleri tarafından çeşitli sebepler nedeniyle dışlandıkları, eğitimlerini yarıda bırakıp küçük yaşlarda yaşlarına uygun olmayan işlerde çalışmaya başladıkları, olumsuz davranışlar gösteren (madde kullanımı olan, okuldan kaçma davranışı gösteren vb.) arkadaş grupları içerisinde yer aldıkları, boş zamanlarını gelişimleri için olumlu olmayan ortamlarda geçirdikleri, macera ve kolay yoldan para kazanma isteği, ekonomik sıkıntılar, aile üyelerinin yönlendirmesi vb. sebeplerle suça yöneldikleri, suça yönelirken adalet süreci içerisinde yer alacaklarını düşünmedikleri ve bu süreç hakkında bilgi sahibi olmadıkları, adalet süreci içine girdikten sonra ise de süreç içerisinde bulunan personel ve arkadaş grupları tarafından istismara maruz kaldıkları, suça yönelme ile birlikte aile ve çevre ilişkilerinde olumlu olmayan değişikliklerin olduğu, tahliye sürecinden sonra sorunlarının çözümünde yalnız kaldıkları ve tekrar suç ortamına dönmek için verdikleri çabalara ilişkin bulgulardır.

Araştırma sonucunda, yaşam öyküsü görüşmelerine katılan çocuklardan elde edilen bulgulara göre; tahliye olan her çocuğa özgü bireysel müdahale programlarının hazırlanması, özellikle barınma, meslek edinme, eğitime devam etme, psikolojik yardım verme gibi konularda destek olunmasının, çocuğun tekrar suça yönelmesini önlemek için yapılan çalışmalarda etkili olacağı düşünülmektedir. Ayrıca çocukların tutuldukları kurumlarda mutlaka tahliye sürecine hazırlık çalışmalarının yapılması gerektiği ve çocukların ailelerine de tahliye sonrasında çocuklarıyla ilişkileri konusunda danışmanlık ve rehberlik yapılması için kurumların aileleri de tahliye sürecine hazırlık çalışmaları kapsamına almaları gerektiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca tahliye sonrasında çocukların tekrar suça yönelmesinin önlenmesi için yapılan tüm çalışmalarda, kamu kurumları ile sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ve eş güdüm içerisinde çalışmasının da çok önemli bir nokta olduğu düşünülmektedir.

## Mülteci Çocuklar

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 22. Maddesi, Taraf Devletlere ülkelerindeki sığınmacı ve mülteci çocuklara yönelik eylemlerinde kılavuzluk etme amacı taşır. Bu maddeye herhangi bir çekince koymamış olan Türkiye, ilgi alanındaki çocukların korunması için gerekli koruma önlemlerini almayı taahhüt eder.

Türkiye, Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi ("1951 Sözleşmesi") ve 1967 Protokolü'nden doğan yükümlülüklerini Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle zulüm görme korkusu taşıyan kişilerle kısıtlayan "coğrafi sınırlamasını" korumaktadır. Hukuki ve usule ilişkin anlamıyla coğrafi sınırlama, Avrupalı sığınmacıların Türk Devleti'ne Sözleşme kapsamında mülteci statüsü için başvurabildikleri halde, Avrupalı olmayan mültecilerin yalnızca "geçici sığınmacı statüsü" alabilecekleri anlamına gelir. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Türkiye Ofisi yetki alanı çerçevesinde Avrupalı olmayan sığınmacıların mülteci statüsü başvurularını kabul eder ve Türkiye'de sığınmanın geçici olması nedeniyle mülteci olarak belirlenen kişileri üçüncü ülkelere yerleştirir.

Dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi, Türkiye'de de sığınma talebinde bulunan kişilerin önemli bir yüzdesini çocuklar oluşturur. 2007 yılında BMMYK kayıtlı olan (sığınmacı veya mülteci) toplam kişilerin yüzde 29'unu 18 yaşın altındakiler oluşturmaktaydı. Bu çocukların çoğunluğunun Türkiye'ye aileleriyle birlikte gelmelerine rağmen, ülkeye refakatsiz gelen çocuk sayısı da oldukça yüksektir (Aralık 2007 sonu itibarıyla bu sayı BMMYK kayıtlı olan çocukların yüzde 4'ünü oluşturmuştur). ÇHS'ye taraf olan Türkiye, tüm çocukları ayrımcılığın her türlü şeklinden korumak ve çocukların haklarını desteklemek için harekete geçmekle yükümlüdür. Ulusal mevzuat yakından incelendiği zaman, birçok alanda sığınmacı ve mülteci çocuklara yönelik ayrımcı olmayan bir yaklaşım öne çıkar. Ancak, bu kanun ve yönetmeliklerin uygulanmasının Sözleşme'den doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi için yetersiz olduğu değerlendirilmektedir.

Uygulamanın teorinin gerisinde kaldığı alanlardan biri, çocuğun yüksek yararının belirlenmesi işlemleridir. Neredeyse tüm hukuki belgelerde yüksek yarar ilkesine atıfta bulunulmasına rağmen, ulusal sistemde sığınmacı çocuklar için yüksek yararın belirlenmesine ilişkin resmi bir işlem eksikliği vardır. Temel nitelikteki bu eksiklik, iltica sürecinin sonuna kadar çocuklar için alınacak tüm önlemleri etkilemektedir. Türk Devleti'nin sınırları içerisindeki tüm çocukların Türk Devleti'nin sorumluluğu altında olduğu ve çocuklara yönelik tüm önlemlerin çocuğun yüksek yararını gözetmesi gerektiği düşünüldüğünde, yüksek yararın belirlenmesi işlemlerinin sığınma sürecinin başında ulusal yetkililer tarafından belirlenmesi gerekmektedir. Bu ilkeye çocuğun menşe ülkesinin dışında olduğu sürenin tamamı boyunca saygı gösterilmelidir. Türkiye'nin sığınmacı çocuklar için bu işlemi başlatmaması "coğrafi sınırlama" savıyla açıklanamaz; zira, söz konusu çocuklar olduğunda ÇHS'nin öncelik kazanması gerekir.

Çocuğun yüksek yararının sağlanması için, Devlet tarafından hiç zaman kaybetmeden yetkili bir vasi atanması gerekir. Çocuk Hakları Komitesi, yorumlarında iltica prosedürlerine tabi ailesinden ayrılmış çocuklara vasinin yanı sıra bir de yasal temsilci atanması gerektiğinin altını çizer. Maalesef, sığınmacı çocuklar için vasilik ve yasal temsilcilik sistemi henüz Türkiye’de mevcut değildir. Ailesinden ayrı düşmüş çocukların iltica işlemlerine erişimi usulen teminat altına alınmışsa da, iltica başvurularıyla ilgilenen ilgili Devlet kurumu vasi veya yasal temsilci atanması için gerekli yasal işlemleri yapmaktan kaçınmaktadır. Bu durum yalnızca Sözleşme’den doğan yükümlülüklerin ihlali anlamına gelmez, aynı zamanda Devlet tarafından varılan mülteci statüsü belirleme kararının hukuki geçerliliğine de gölge düşürür.

Uluslararası standartlar doğrultusunda, tüm mülteci çocukların anne-babasının veya aile mensuplarının izlerinin sürülmesi çalışmasının iltica işleminin ilk aşamasında başlatılması gerekir. Sorumlu kurum olarak Devletin bu konuda bir sonuca ulaşabilmek için gerekli adımları atması ve ulusal veya uluslararası örgütlerle işbirliği yapması gerekir. Türkiye’de ailelerinden ayrı düşmüş çocukların ailelerinin izlerinin sürülmesi ulusal iltica makamınca değil BMMYK tarafından başlatılır. BMMYK bu çabaları Türkiye Kızılay Derneği (Kızılay) ile koordine eder ve ilgili makamlara elde edilen sonuçlar hakkında bilgi verir. Ulusal makamların, yetkili uluslararası örgütlerden destek alabilecekleri durumlarda iz sürme prosedürlerini kendi üzerlerine almaları gerekir.

Anne-baba bakımından yoksun çocukların himaye edilmesi konusunda ülke yasaları sorumlu kurumu açık şekilde belirtir. Aile ortamından mahrum çocuklara alternatif bakım sağlamakla yükümlü tek kurum olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun (SHÇEK) yönetmelikleri ve ilgili yasalar yabancı ve Türk vatandaşı çocuklar arasına ayırım gözetmez. Ancak, uygulamada karşılaşılan sorunlar bu durumun aksini göstermektedir zira sığınmacı çocuklar kuruma kabul edilmeden önce birçok engelle karşılaşmaktadırlar. Türk vatandaşı çocukların aksine, sığınmacı çocuklardan tüberküloz, sarılık ve AIDS gibi bulaşıcı hastalıklar taşımadıklarına dair sağlık raporu istenmektedir. Çocuklar bu raporu vermeden kuruma kabul edilmemektedirler ve bu durum da kuruma kabul edilmeden önce sağlıksız ve emniyetsiz koşullarda barınma süresini uzatmaktadır.

SHÇEK’in bu uygulamanın altında yatan neden olarak kamu sağlığını göstermesine rağmen, bu tür uygulamalar sığınmacı çocukların yüksek risk taşıyan gruplar olarak görüldükleri ve menşeleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıkları anlamına gelir. Kamu sağlığı ve güvenliğine yönelik her tür önlemin ayrımcı olmayan bir şekilde uygulanması ve ilgi alanındaki çocukların Türk vatandaşı çocuklarla aynı muameleyi görmesi gerekir.

Aynı yaklaşımın yaş tespiti prosedürlerinde de uygulanması gerekir. SHÇEK belgesi olmayan bakıma muhtaç sığınmacı çocukları kuruma kabul etmeden önce yaş tespit testi yapılması şartını koşmaktadır. Bu prosedürün Türkiye’de bulunan terkedilmiş çocuklar için izlenen süreç ile aynı çizgiye getirilmesi gerekir. Yaş tespitinin uygun uzmanlığa sahip ve çocuğun etnik/kültürel geçmişine aşına bağımsız bir doktor tarafından yapılması gerekir. Yaş tespitinin kesin sonuçlar sağlayan bir uygulama olmadığı düşünüldüğünde, hata paylarının göz önüne alınması ve şüphenin çocuğun lehine yorumlanması gerekir. Maalesef, değerlendirilen vakaların çoğunda bu standartlara uyulmamaktadır.

ÇHS’den doğan yükümlülükleri bulunan Devletin, çocukların Türk vatandaşı çocuklarla aynı sağlık hizmetlerine erişimini sağlaması gerekir. İlgili alanındaki kişiler için minimum standartları belirleyen Cenevre Sözleşmesi, Devletleri bu konuda aynı standardı gözetmeye çağırır. SHÇEK kurumlarında kalan ailesinden ayrı düşmüş çocuklar için sağlık hizmetlerine erişim kurumdaki uzmanlar tarafından sağlanır. Türkiye’de aileleriyle birlikte bulunan çocuklar içinse sağlık hizmetleri ailelerin geçici ikamet yerlerine göre değişir. Sığınmacıların çocukları anne-babalarıyla aynı sorunlarla karşılaşmakta ve acil tıbbi sorunları olmadığı takdirde uygun muamele görmemektedirler. Sistemdeki bu boşluk, bu alanda faaliyet gösteren birkaç STK’nın maddi desteği ve çabaları ile BMMYK’nın kısıtlı kaynaklarıyla doldurulmaya çalışılmaktadır. Sosyal güvenlik ve genel sağlık meselelerini düzenleyen yeni mevzuat 2008 yılında yürürlüğe girmiştir; ancak, yasa Avrupalı mültecileri ve Avrupalı olmayan sığınmacı ve mültecileri kapsamamaktadır. Dolayısıyla, bu kişilerin çocukları da söz konusu yasanın kapsamı dışında değerlendirilmektedir.

Türk yetkililer, Türkiye’de iltica talebinde bulunan çocukların Anayasa’da belirtilen bir hak olan eğitime erişebilmelerini sağlamak için yürekten çabalar sergilemektedirler. Okula kaydı desteklemek ve kolaylaştırmak amacıyla İçişleri Bakanlığı İltica Dairesi ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın koordinasyonu sonucu 2000 yılının başından bu yana birçok genelge yayınlanmıştır. Bu genelgeler okul müdürlerine ve yerel yetkililere rehberlik sağlamış, bunun sonucunda da Türkiye’de buldukları süre içerisinde okula giden çocuk sayısında artış görülmüştür. Okula devam eden çocukların ikamet harcından muaf tutulması Türk otoritelerinin eğitime erişimi destekleme çabalarına örnek teşkil etmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı okula devam eden veya okuldan ayrılan sığınmacı ve mülteci çocuklarla ilgili ayrı bir bilgi bankası oluşturulamamakla birlikte, İçişleri Bakanlığı’nın yetkili daireleri güvenilir istatistikler toplama çabası içindedir.



## Çocuk Emeğinin Sömürülmesi

Uluslararası normlara paralel olarak İş Kanunu'nda en küçük çalışma yaşı 15 olarak belirlenmiştir. Bu durumda 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaktır. Buna ek olarak 16 ile 18 yaş arasındaki kişiler de "genç işçi" olarak adlandırılmakta ve çalışma hayatı bakımından özellikli bir grup olarak ifade edilmektedir. Genç çalışanların çalışmalarına da bazı kısıtlamalar konmaktadır.

Çocuklar ve gençler çalışma hayatı bakımından özel bir risk grubu oluşturur. Çocuklar ve gençler erişkinlere oranla vücut kütlesi bakımından daha küçük bir yapıya sahiptir. Bu nedenle pek çok kimyasal maddeye erişkine oranla daha duyarlı olurlar. Örneğin kurşun zehirlenmesi, aynı ortamda bulunan bir yetişkine göre çocukta daha erken ortaya çıkar ve daha ağır klinik belirtilerle seyreder. Çünkü çocukta kilogram başına maruziyet daha fazla olmaktadır. Çocuklar ve gençler iş kazaları bakımından da erişkinlere göre daha fazla risk altındadırlar. Çocuk fizik güç olarak yetişkin bir kişiye oranla daha zayıftır ve yapacağı bir tehlikeli hareketin doğuracağı sonucun önemini yeterince kavrayamamış olabilir. Ayrıca çocuklar oyun eğilimi nedeniyle yaptığı işe gereken önemi veremez ve gereken titizliği de gösteremez. Çocukların uzun süre dikkatlerini bir işe toplaması da güçtür. Bazan da çocuk kendisini kanıtlama çabası ile riskli davranışlarda bulunmaya yönelebilir. Bütün bunlar çocukların daha çok kazaya uğramaları bakımından risk oluşturur. Çalışma hayatı bakımından riskli bir grup oluşturmaları nedeniyle bütün ülkelerde çocuklar ve gençlerin korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin T.C. Anayasa'sında (Madde 50) "kimsenin yaşına uygun olmayan işlerde çalıştırmayacağı" ve "çocukların çalışma hayatı bakımından özel olarak korunması gerektiği" şeklinde hüküm vardır. Bu Anayasa hükmü doğrultusunda çocukların çalışma hayatı bakımından korunması konusunda çeşitli yasa ve tüzükler de mevcuttur. İş Kanununda en küçük çalışma yaşı 15 olarak belirlenmekte (Madde 67), Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği'nde de (Madde 1-2-3) çocukların çalıştırılmasının yasak olduğu işler ile çocuk çalıştırılması konusunda uyulacak kurallara işaret edilmektedir. Yönetmeliğin ekli listesinde yer alan 153 iş türünden 25 tanesinde genç işçilerin çalışmasına izin verilmektedir.

Ülkemizde çalışma hayatındaki çocukların yarısından fazlası (%56.7) tarım sektöründe, daha az bölümü de sanayi (%21.8), ticaret (%10.2) ve hizmet (%10.4) sektörlerinde çalışmaktadır.

Ankara'da 1996 yılında yapılan bir çalışmada kentlerdeki çalışan çocukların en büyük bölümü (%37.8) ailesine yardımcı olmak için çalıştığını, %22.2'si kendi parasını kazanmak ve %13.3'ü de meslek edinmek için çalıştığını ifade etmiştir. Aslında belirtilen her üç gerekçe de çocuğun ve ailesinin ekonomik güçlük içinde olması anlamına gelmektedir. Bu durumda çocukların dörtte üçünün çalışma nedeninin ekonomik olduğu görülmektedir.

Çalışma hayatındaki çocukların %37'si okula gitmemekte, üçte ikisi (%64) haftada 5 veya 6 gün, %12'si ise hergün çalışmaktadır. Çalışan 4 çocuktan üç tanesinin (%74) sosyal güvencesi yoktur, %89'u günde 8 saatten uzun çalışmakta, %60'ı yıllık izin kullanmamakta, %7.4'ü de hiç ücret almadan çalışmaktadır. Çalışma hayatındaki 15-17 yaş arasındaki çocuklar arasında kaza geçirme olasılığı 18 ve üzeri yaştaki çalışanlardaki kaza olasılığının 2 katıdır. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (06 Nisan 2004 Tarihli Resmi Gazete, Sayı: 25425)'te çocukların haftalık çalışma sürelerinin 35 saatten uzun olmayacağı, 24 saatli bir günün en az 14 saatinin kesintisiz izin dönemi olması gerektiği belirtilmektedir. Görüldüğü gibi ülkemizde çalışan çocuklar konusu önemlidir. Bu konuda oldukça iyi düzeyde yasal düzenleme olmakla birlikte, uygulamada aksaklıklar olmakta çocuklar çeşitli alanlarda çalışmaya devam etmektedir. Çocukların çalışma hayatından uzak kalmaları bakımından çok temel bir konu zorunlu eğitim süresinin 5 yıldan 8 yıla çıkarılması olmuştur. Bu durumda 15 yaşına kadar okulda olmak durumunda olan çocuklar bu yaştan sonra çalışma hayatına katılabilirler. Ancak çocukların çalışma hayatından kurtarılması bakımından asıl önemli konu çocuğun ve ailesinin ekonomik düzeyinin yükseltilmesi olmalıdır.

Çocuk işçilerde hasta olduğu halde hekime gidememe ve yazılan reçeteyi alamama yüzdeleri okuyan çocuklara göre daha fazladır. Çocuk işçilerde sağlık sorunları olduğunda, tedavi edici hizmetlere ulaşmada ciddi sorun olduğu göze çarpmaktadır. Hastalandığı halde doktora gidememe nedeni olarak parasızlık ve iş yerinden izin alamamanın ilk iki sırayı almaktadır. Bu durum hem sağlıklarına harcayabilecek kadar paralarının olmadığını hem de sosyal güvence olarak sunulan sağlık hizmetinin eksikliğini işaret etmektedir. Tedavi hizmetlerinden (hekime gidememe, reçete alamama ve dış doktora gidememe) yeterince yararlanamama nedenleri arasında para yetersizliği, her üç tedavi hizmetine ulaşamama nedenleri arasında ilk sırayı almaktadır.<sup>20</sup>

20 Çatak B. Çocuk İşçiliği İçin Risk Faktörlerinin Belirlenmesi; Çocuk İşçi ve Okuyan Öğrencilerin Sağlık Durumlarının Karşılaştırılması, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Halk Sağlığı Uzmanlık Tezi. 2006

## Öneriler

- Yargıtay'da bir çocuk dairesinin oluşturulması
- Hexan ve toluen içeren yapıştırıcı veya tiner gibi boya çözücü olarak kullanılan kimyevi maddelerin çocuklar tarafından amacı dışında uyuşturucu olarak kullanımını kısıtlayan düzenlemeler bazı illerde valilikler tarafından 5442 sayılı iller idaresi kanununun 11/C maddesi uyarınca Güvenlik Kararı ile alınmıştır. Ancak bu maddelerin amacı dışında çocuklar tarafından kullanımını ve çocuklara satışını yasaklayan yasal düzenleme yapılmalıdır.
  - Bu maddelerin satışının kontrol edilmesi amacıyla pazar tezgahlarında, işportada satışının yasaklanarak sadece lisanslı işyerlerinde belgeli ve bildirimli satışı yapılmalıdır.
  - Çocuklara satış yapan işletmeler hakkında da cezai yaptırımlar getirilmelidir.
  - Bu maddelerin içeriğini değiştirecek kötü koku veya mevcut kokunun çekiciliğinin azaltılması yönündeki çalışmalar Üniversiteler, TÜBİTAK ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca yapılarak bir standart oluşturulmalıdır.
- SHÇEK bünyesinde, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü'nün ortak kullanımını sağlayacak "Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuk Bilgi Ağı" oluşturulmalıdır.
- Özellikle gecekondu bölgelerinde bulunan ilköğretim okulları eğitim-öğretim saatlerinin dışında ailelere yönelik çalışmalar için kullanılmalıdır. Okullardaki bilgisayar ve internet olanakları, çocukların ve ailelerin kullanımına sunulmalıdır.
- Halk eğitim merkezleri bünyesindeki I.Kademe ve II. Kademe eğitim kursları 8 yıllık zorunlu eğitimi kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- 16 yaş üstü madde bağımlısı çocukların tıbbi ve mesleki rehabilitasyon süreci sonunda özel sektöre ait iş yerlerinde istihdamlarını sağlamak amacıyla "SSK primlerinin Devlet tarafından ödenmesi" gibi teşvik içeren yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Türk Ceza Kanunu'nun 105. Maddesinde yer alan cinsel taciz suçunun çocuklar bakımından şikâyete tabi suç kategorisinden çıkarılmasına yönelik değişiklik yapılması gerekmektedir.
- Türk Ceza Kanunu'nun 110. Maddesinde yer alan 109. Maddedeki kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakma suçunu işleyen kişinin, bu suç nedeniyle soruşturmaya başlanmadan önce mağdurun şahsına zararı dokunmaksızın, onu kendiliğinden güvenli bir yerde serbest bırakacak olursa cezanın üçte ikisine kadarının indirileceği düzenlenmiştir. Bu durumda örneğin okullarda çocuklara yönelik bir yere kapatma vs. gibi özgürlükten yoksun kılıcı muamelelerde suç savcılığına intikal etmeden önce bu muameleyi sonuçlandırırca cezasında önemli bir indirim söz konusu olacaktır. Bu anlamda 110. Maddede caydırıcılığın ortadan kaldırılmasının önlenmesi bakımından yasal değişiklik gerekmektedir.
- Çocuğa yönelik şiddet ile ilgili olarak bu konunun her biçimi ile ilgili olarak bildirim yapma ve kayıt tutma konusunda yasal zorunluluk bulunmamaktadır. Bu konuda çocuğa yönelik şiddet bakımından bu olgunun ortaya çıkış şekillerini tanımlayan, farklılaşmayı gözetken bildirim ve kayıt zorunluluğu getirilmelidir. Bu anlamda ortaya çıkan veriler bir veri tabanında toplanmalıdır.
- Çocuklar için şiddet içermeyen eğitim mekânlarının oluşturulması açısından şiddeti normalleştiren veya görmezden gelinmesini sağlayan geleneksel anlayışları dışlayan değerler noktasında başta okullarda olmak üzere tüm toplumda farkındalığın artırılmasına yönelik kampanyalar yapılması gerekmektedir.
- Çocuğa yönelik şiddete dair başvuru mekanizmalarının özellikle çocuk mağdurlar bakımından kullanılabilmesi yönünde basitleştirme yapılması, ücretsiz danışma hizmetinin sağlanması gerekmektedir.

## Kaynaklar

1. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, Kayıp Çocuklar Raporu, 25 Temmuz 2008, Ankara
2. "Ülkemizde Yenidoğan Bebekler Sorunu ve Çözümleri için Öneriler" Prof. Dr. Murat Yurdakök .
3. "Yenidoğan Yoğun Bakım Birimlerinde Bebek Ölümleriyle İlgili Komisyon Raporu",TTB, 2005.
4. 2007 İnsan Hakları Bilançosu, İHD, 2008
5. Bir Gençlik Hikayesi. Cinsel Sağlık Eğitim ve Bilgi Kaynağı. [http://www.birgenclikhikayesi.com/main/index.php?page\\_id=175](http://www.birgenclikhikayesi.com/main/index.php?page_id=175). Erişim Tarihi: 8 Eylül 2008.
6. Çocuk Hakları Sözleşmesi Bağlamında Çocuk Haklarının Erken Çocukluk Döneminde Yaşama Geçirilmesi (Genel Yorum VII – 2005, Nisan 2006) Alınan Kaynak: ICC, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin Genel Yorumları 2001 – 2006.; 7-1-7-18.
7. Çocuk ve Ergen Danışma Birimi Raporu Ankara, 2006
8. Hancıoğlu A.ve Ayanak İY. Bebek ve Çocuk Ölümlülüğü. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği,Ankara, Türkiye.109-118.
9. <http://www.habertakimi.com/21386-Anne-Bakkala-Gitti-2-Cocuk-Yandi.html>
10. <http://www.milliyet.com.tr/Yasam/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=yasam&ArticleID=975648&Date=07.08.2008&b=%E2%80%98Bebek%20%C3%B6l%BCmlerinin%20nedeni%20enfeksiyon%E2%80%99>
11. <http://www.nethaber.com/Toplum/61239/Tup-patlamasi-sonucu-yanan-dayi-yegen-ozel-bir>
12. <http://www.ntvmsnbc.com/news/455356.asp>
13. <http://www.sakaryaliyiz.biz/2-cocuk-alevler-arasinda-can-verdi.html>
14. <http://www.ttb.org.tr/index.php/haberler/128-halk-sa/1125-bebek-olumleri>
15. <http://www.milliyet.com.tr/2007/10/27/guncel/agun.html>, 27 Ekim 2007 / Cumartesi
16. Ögel K, Çorapçıoğlu A, Sır A, Tamara, M, Tot Ş, Doğan O, Uğuz Ş, Yenilmez Ç, Bilici M, Liman O. "Dokuz İlde İlk ve Orta-öğretim Öğrencilerinde Tütün, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı" Türk Türk Psikiyatri Dergisi 2004; 15(2):112-118.
17. Öner S, Şaşmaz T, Buğdaycı R, Kurt AÖ, Uğurhan F ve Tezcan H. Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklarda Sigara, Alkol ve Madde Kullanma Prevalansı ve Etkileyen Faktörler. Klinik Psikofarmakoloji Bülteni. 2006;16(1):15-21.
18. Özcebe H, Aslan D, Yıldırım N, Kesgin MT, Aslan GK. Ankara Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçindeki Mezarlık Kayıtlarına Göre 1996-2000 Yılları Arası Ölüdoğum ve Bebek Ölümlerine İlişkin Bir Değerlendirme. Yayımlanmamış araştırma raporu, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
19. Sabahat Tezcan ve Alanur Çavlin Bozbeyoğlu. Düşükler ve Ölü Doğumlar. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği,Ankara, Türkiye.81-90.
20. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü. Adölesanların üreme sağlığı bilgi ve hizmet gereksinimlerininkarşılanması için strateji geliştirilmesi projesi. <http://www.saglik.gov.tr/ACSAB/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF0AB7E315EC9063C7>. Erişim Tarihi: 6 Eylül 2008.
21. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. <http://www.ozida.gov.tr/> Erişim tarihi: 8 Eylül 2008.
22. T.C. Dışişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı ve UNODC. Türkiye'de sağlık Hizmetleri, Eğitim ve Toplumsal Girişimle Madde Kullanımının Önlenmesi Madde Kullanımı Üzerine Ulusal Değerlendirme Çalışması 2003 (Altı Büyük Şehirden Elde Edilen Sonuçlar), Ankara, 2003.
23. T.C. Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü Başkent Üniversitesi. Ulusal Hastalık Yüğü ve Maliyet Etkililik Projesi Sözel Otopsi Araştırması Ara Raporu. 24 Aralık 2003 Ankara
24. Temmuz Aralık 2007 İnsan Hakları İhlalleri Raporu, İHD, 2008
25. Tezcan S ve Özcebe H. Türkiye'de Bebek ve Beş Yaş Altı Çocuk Ölümleri. 47. Milli Pediatri Kongresi, İstanbul. 21-23 Ekim 2003
26. TÜİK. İl, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, 31.12.2007, [http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb\\_id=39&ust\\_id=11](http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11), Erişim Tarihi: 8 Eylül 2008.
27. Turkish Daily News, <http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=111496>
28. Yaşar Çavdar, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Ankara Şubesi

## Katkı Veren Kişiler ve Kurumları

ADI	SOYADI	KURUM
Esra	Akbulut	Ankara Barosu
Müjgan	Akdağ Beriş	Hacettepe Üniversitesi
Meral	Aksu	Hacettepe Üniversitesi
Mine	Alten	TEGV
Adem	Arkadaş	ICC
Dilek	Aslan	HASUDER
Türkay	Asma	Ankara Barosu
Mustafa	Ateş	Toplumsal Duyarlılık ve Engelliler Entegrasyon Gönüllüleri Derneği
Janset	Bay	Öz-Geder
Senem	Bengü	ICC
Münevver	Bertan	ICC
Işık	Bezirgan	ICC
Nazmi	Bilir	HASUDER
Berin	Çanlı	Öz-Geder
Binali	Çatak	HASUDER
Yaşar	Çavdar	Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı
Zeliha	Emirosmanoğlu	ICC
Ayşegül	Esin	ICC
Serdar	Gözükar	SHUDER
Yavuz	Güçtürk	İnsan Hakları Derneği
Gökçe	Gül	ICC
Hande	Hacıömeroğlu	ICC
Nesrin	Hatipoğlu	Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme Derneği
Dilek	Haznedaroğlu	ICC
Tacetin	İnandı	HASUDER
Tolga	İnce	Hacettepe Üniversitesi Sosyal Pediatri Bölümü
İbrahim Vurgun	Kavlak	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM)
Olçum	Kavruk	TEGV
Hatice	Kaynak	Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme Derneği
Neşe	Kılınçoğlu	BMMYY
Emrah	Kırimsöy	Gündem Çocuk Derneği
Gökten	Koçyıldırım	Ankara Barosu
Esin	Koman	Uluslararası Af Örgütü
Ezgi	Koman	Uluslararası Af Örgütü
Ebru	Kültür	Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği
Çağıl	Metin	ICC
Gülgün	Müftü	ICC
Nasır	Nenasır	HASUDER
Zübeyde	Ozanözü	Türkiye Aile Planlaması Derneği
Hilal	Özcebe	HASUDER
Engin	Özdeğirmenci	Ankara Barosu
Gülsün	Özmen	MAZLUMDER
Zeynep	Rovaletti	ICC
Feray	Salman	İnsan Hakları Ortak Platformu
Zeynep	Sariaslan	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
Anita	Schrader	ICC
Erkan	Sert	ICC
Hacer	Sever	Hacettepe Üniversitesi
Candan	Şahin	KADER Ankara
Kemal Tahir	Şahin	HASUDER
Selen	Şimşek	ICC
Ferdi	Tanır	HASUDER
Rüveyda	Taşkaya	Ankara Barosu
Aslı	Tatlidil	Ankara Barosu
İbrahim	Vurgun Kavlak	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM)
Umut	Yanardağ	Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı
Emine	Yılmaz	SGDD-ASAM
Gonca	Yılmaz	Sosyal Pediatri Derneği, Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme Derneği
M.Onur	Yılmaz	Gündem Çocuk Derneği
Seval	Yılmaz	ICC
Kadriye	Yurdakök	ICC

*Bu çalışma, Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından koordine edilen, Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi ve Gündem Çocuk Derneği ortaklığında Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu desteğiyle yürütölen "Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin Uygulanmasını İzleme ve Raporlanması Konusunda Kapasite Geliştirilmesi" Projesinin bir yayınıdır.*